Эхэ һайхан нютагаа эб хамта мандуулая!

БУРЯАД ҮНЭН

1921 оной декабрийн 21-һээ гарана

Бүгэдэ арадай газетэ

1992 ЯНВАРЬ 28
сагаагшан үхэр һарын 24
ВТОРНИК
гарагай 3
№ 18 (18377)
сэн 6 мүн.

Редакторай булан

ГЭДЭҺЭ САДХАЛАНИИНЬ ҮЛЭН ХҮНИИЕ ОЙЛГОХО ГҮ?

...ые нүла табиһанһаа хойшо яһа... саг үнгэрбэ. Тиимэһээ энэ юун ... элэр ойлгохо аргатай һэн ... бүхэн өөр өөрын һанамжатай ...той. Юуб гэхэдэ, нүла табиһан, ... годоорхо байһан сэнгүүд хүн ...ийн шангаханаар дайраба бшуу. ...ан ажабайдалда үшарһан гашуу... ...о хэрэгһээ уламжалан, дуран ...гаридэ хүрэтэр ургаһан сэнгүүд... ...ушаржа, одоо гайхаашьеб, ту... ...б, 109 солхообто зөөхэй, 88 ...шанаһан колбаса, 98 солхообто ...баса, 9 түхэриг 24 мүнгэтэ һүн... ...оо томшогүй ехэ тоотой мүн... ...сооһоошин ошожол байха юм. ...н манай буряад үгсаатанда зу... ...ка гэһэн ойлгосо бии. Тиимэһээ ...гараһаа эхилээд, хэдэн зуу хү... ...хоһон горитойхоноор хэрэгтэй ...йна. Иигээд абахада, үнэн үрзы...

...й ехэ болоходо. Эд бараан эл... ...юм гээд бидэнэрые найдуулдаг ...ь һанана ёһотойт. Теэд бодото ...юун үзэгдэнэб! Үнөөхил хоойон ...ан дэлгүүрнүүд, магазинууд үг... ...эрилтэ дурадхал хоёрой хоо... ...хабтар ехэ алгасалдаанһаа бо... ...сэн улам дээшэлхэ гү!

...эдэ, ямар нэгэ эд бараа абаха... ...лагдаха «заягүй» тон ехэ мүн... ...гарта байна бшуу. Тэрэнэй хэды ...ы байһаниие онсо тодоор гэр... ...нууд олон бшуу. Жэшээлхэдэ, ...р Улаан-Удэһээ Владисосток хү... ...олёдоор ошохо билет 54 түхэ... ...ааа, мүнөө 267-то болоо. Ай... ...ехэ болоо юм байна гээд һана... ...манай 47-дохи кварталһаа такси ...опорт хүрэтэр ошоходо, 150 түх... ...юм байна. Иигээд гэхэдэ, ...ллан хараад, һайнаар ойлгохош ...тон зуб байна даа. Яаха арга... Юуб гэхэдэ, таксинууд хоойоор ...юм.

...эдэ баһа нэгэ онсо ажаглалта хэ... ...ха. Юуб гэхэдэ, үнэ сэн нэмэ... ...ойлгосотой шанар һайжаруулха ...мые нягта холбоотой бшуу. Ха... ...ажабайдалда тад ондоо юумэн... ...абди. Хангалгаа, эд бараанайн... ...дэн дахин дээшэлүүлһэн наймаа... ...юн хэрэглэмжэ хангашад, транс... ...элмэрилэгшэд, зоной олоороо ...ухы хангалгын албатад—бултадаа ...дүгэ хүрэшэгүй хэрээгы шэрүүн

...столовонууд соо үнөөхил улаан ...соо ороод, саашань залгишагүй ...өөр. Жэшээнь, манай эдэлдэг ...о 2 түхэриг 60 мүнгэтэ хоёр бууб... ...о 10 түхэриг 41 мүнгэтэ болоходоо, ...ааа хоёр дахин шахуугаар бага ... Юушье ойлгохоор ааб даа. Зү... ...эрэүү юумые ойлгохын аргагүй. ...хэдэ, нимэ ехээр үнэ сэнгээ дээ... ...шье, ажал дээрээ буфет гү, али ...байлгахада, нэмэлтэ түлбэри эри... ...дэ урданайхиһаа ехэ мүнгэ тата... ...н Хэблэлэй байшан соохи буфет ...ын тулада жэл соо 24 мянган тү... ...ээ шухала. Харин Верховно Со... ...йшан соохи столово һара соо 24 ...эрэдэг болонхой.

...хоолой, элдэб хангалгын сэнгүүд ...ирал нэн түрүүн татана. Юуб гэ... ...эр бүри бидэнэртэ хэрэгтэй ха юм. ...эдаа манай ажабайдалда абьяас... ...мүлөөлнэ, уханн бодолыемнай хүл... ...ааваемнай зобоолго гээшэ ха.

...н сагай ерэхэдэ, обществын хубаа... ...анги бололго тур...дэхэ. Тиимэһээ ...удынь үлэн зо...о ойлгодог лэ ...даа гээд зальбар...һаа ондоо юун

...эдые ажабайдалай оршон соо хүн... ...далда энэзнтэй энэзнгүйгөөр оро... ...ой нэн түрүүн тон муу байдалда ...йнаниинь ехэ голхорол түрүүлнэ. ...эрнүүд, олон үхибүүтэй бүлэнүүд, ...он, ганса бэе хүнүүд, үбшэнтэн,

ажалгүйшүүл, харуһанай зонтойшуул болоод нимэрхүү байдалтай олохон зон урдань дадасатай байһан олохон юумэнһээ арсаха баатай болохонь хаш. Эдэнэр саашадаа юу хэхэ, ямар найдалтайгаар ерээдүй руугаа хараха болоноб!

Мүнөө ходо хараадаг болоһон социализмын зарим туйлалтанууд мүнөө хүсэндөө зандаа байгаа һаа, эгээл эдэ зондо туһатай байха бэшэ һэн гү!Туһатай байха байһаниинь одоол лаб юм ааб даа. Эгээл нимэ үе сагта гүрэн түрын зүгһөө горитой туһаламжа үзүүлмээр байгаа.

Тиимэһээ Буряадай ССР-эй Министрнүүдэй Соведэй Түрүүлэгшэ В. Б. Сагановай гар табилгатай хоёр захиралта манай зосоо найдал түрүүлнэ. Эдеэ хоолой зуйлнүүдтэ 28 процентын нэмэри хэхэгүй, хүүгэдэй саад-яслинуудай түлөө түлбэри хүүшан хэбээрнь үлөөхэ гээшэ бага бэшэ туһаламжа болоно бшуу. Иимэрхүү хараа шэглэл зуб. Зүгөөр бодомжотойгоор, даамай зохидоор, олоной хабаадалгатайгаар тус асуудалнуудые шиидхэхэ, тиихэдээ саг хүлеэзэгүй гээд ойлгохо тон шухала гэжэ һанагдана.

Саашань хэлэхэдэ, үнэ сэнгүүдэй эрхэ сүлөөдэ гараад байһан үе соо адаглаи хараханда, хүнэй түрүүшын хэрэглэмжьын эд бараанай, эдеэ хоолой, хангалгын сэнгүүдтэ нарибшалан тодоруулагдаһан хизаар байха ёһотой. Үгы һаа, пүсхэгэр хармаантай садхалануудынь хоойон шахуу хармаантай үлэн зоноо ойлгохогүй, сэнгыень тоонгүй, бүхы юумэ худалдажа абаха байна бшуу. Тиигээд юумэнэй элбэгжээгүй сагта талонууд хүсэндөө байбал, таарамжатай гэжэ һанагдана.

Эдэ бүгэдэ түхай юундэ бэшэнэбши гэхэдэ, энэ тэрэ юумэн болобо, бидэнэрһээ юуншье дулдыданагүй гээд бодохо гээшэ тон буруу бшуу. Баруун оронуудтахи бүхы юумэн бидэнэртэ тааараха гү, али үгы гү! Энээн түхай хэн нэгэн һайнаар бодоже үзөө ха гү! Харин мүнөө дээрээ бүхэли гүрэнниешье һандарган һалгаабаһан, зоной ажабайдалые хэлэшэгүй муу болгоһон зон һанаа амараар тушаалһаа буугаад, хэнээлтэ абахаһаа огто айнгүй ябанз ха юм.

Энэ ушарта арад зоной эрхэнүүдэйнгээ түлөө тэмсэлые хэн толгойлхо болоноб! Үшөө үсэгдэр хада ажалша арадай эрхэ хамгаалнабди, энээнһээ шухала юумэн үгы гээд шуулдадаг «демократууд» арадай улаан шуһаяа адхажа олоһон эрхэнүүдыень һалгаажа байна, мүнөө сагай булангир соо хэдэн миллион түхэригэй зөөри олоошод хилын саана сэнгэжэ ябана. Һая хада Максим Тарасов мэтын зон шэнэ ажабайдалай, «демократуудай» хүдэлөөнэй һүлдэ байгаа бэшэ һэн гү! Тиимэһээ мүнөө засаг баряашадта этигэл буурангүй яахаб даа!

Тиимэһээ «сүлөөтэ» гээд өөнэдыгөө нэрлэһэн профсоюзуудай эдэбхини һуларһаниие гайхан адаглахаар. Бодото дээрээ арад зоной эрхэн түлөө тэмсэхэ шадабаригүй байһаниинь эндэ тон элеэр хараг-дана гэжэ һанахаар болоно. Байтагай зарим ушарта юу хэхээ, яагаад саашадань ажал ябуулгаяа эрхилхээ ойлгоногүй ха гэжэ һанахаар агша.

Жэшээлхэдэ, зөөри эдлэлгын түхэл янзануудай олошоржо, эрид хубилжа байһаниие хараада абабал, профсоюзууд хайшаагаар ажаллаха болоноб! Урдань гүрэн түрын зүргаануудай байгууламжые дуурядаг байһаниинь мэдээжэ бшуу. Мүнөө зарим ажахынуудай таража, ассоциаци, нэгэдэлнүүд боложо байхадань, үмсэлэлгын улам үргэдэхэдэнь, профсоюзууд өөрынгөө бодото һуури олохые оролдохо зэргэтэй ааб даа. Ажалша хүнэй эрхэнүүдые хамгаалха гэһэн гол зорилгоёо һүүлэй 70 гаран жэл соо түрүүшынхиеэ нээрээ, бодото дээрээ хамгаалха арга гатай болобо бшуу.

Харин мүнөө дээрээ ажабайдал хүшэр хүндэ зандаа байна. Тиимэһээ гэдэнэ садхаланиинь үлэн хүниие ойлгохо гээшэ гү! Ойлгодог, туһалдаг һаань, ехэл һайн байха һэн даа. Бэе бэедээ гамтайгаар, һайнаар хандаял, нигүүлэсхы сэдьхэл бадаруулаял!

Ц. ЦЫРЕНДОРЖИЕВ.

Малай үбэлжэлгэ — шанга шалгалта

ТҮРҮҮШҮҮЛЭЙ НЭГЭН

Энэ һуурин саашадаа хүргөөгдэхэ гү, али үгы? Тэндэ үйлэдбэриин үндэнэ һуури бэхижүүлхэ, үгы һаань, тэрэниие үгы хэхэ гү, али бага болгохо гэхэ мэтын шиидхэбэринүүд нэгэ хирэ абтадаг болоод байгаа. Энээнэй үндэнөөр зарим багахан һууринууд холын хараатай бэшэ гэгдэжэ һалажа, һандаржа эхилээ һэн. Хэхэ ажалгүй, үхибүүдээ һургаха һургуулигүй болоһон зарим зон «холын хараатай» гэгдэһэн һууринууд руу зөөжэ ошодог болоо һэн. Иимэ бага һууринуудай тоодо Хаяа ороо бэлэй.

Эндээ үлэһэн олон зон ажалгүй болошоо һэн. Зариман малда ажаллаа ааб даа. Механизаторнууд хабарһаа намар болотор хүдэлхэ. Гэбэшье эндэхи зон нимэ байдалтай эбсэшоод һуургаагүй, харин һууринаа һэргээхые оролдодог, энэ асуудал районой дээдэн зүргаануудта табидаг байгаа. Наяад онуудта бага һууринуудые хүргөөхэ тогтоол гаргажа, эндэхи зоной дурадхалаар үнэ хада үгы хэгдэһэн һу һаалиин фермын орондо шэнэ комплекс баригдаһан юм.

1986 оной майн 14-дэ энэ комплекс ашаглалгада тушаагдажа, үнеэд асарагдажа, һаалишад олдоо һэн. Тэрэ үедэ районой хүдөө ажахын управленинн ахамад зоотехнигээр ажаллажа байһан энэ нютагай хүбүүн Виктор Санжалов өөрынгөө дураар тус фермые даагша болоо һэн.

Энэ һуурин «Еланский» колхозой нэгэ отделени юм. Тус отделениин фермэ түрүүшын үдэрһөө ехэ һу һаажа, түсэбтэ даабаринуудаа үлүүлэн дүүргэжэ эхилһэн байна. Уданшьегүй тус фермын коллектив районойнгоо түрүү фермэнүүдэй тоодо ороо һэн. 1991 ондо эндэхи һаалишад 3300 центнер һу һааха даабаритай байһан юм. Бодото дээрэ 3790 центнер һу һаагаа. Гүрэндэ 2950 центнер һүн худалдагдаа. Үнсэн бүриһөө дунда зэргээр 2275 килограмм һүн һаагдаа. Энэмнай түсэблэгдэһэнһөө 100 килограммаар ехэ болоно.

Иимэ амжалтын үндэһэн хааанаһаа эхитэй гээшэб? Энэ асуудалда фермые даагша В. С. Санжалов иигэжэ харюусаба:

— Бүхы юумэн коллективһээ дулдыдана. Эндэ ажалай журам, эбтэй эетэйгээр хүдэлхэ, бэе бэедээ туһалха гээшэ айхабтар шухала. Эндэ хүдэлдэг хүнүүд иимэ коллектив болонхой гэжэ бии сэхэ хэлэхэ байнаб. Бултa һэшхэлээрээ оролдожо ажалладаг. Тиимэһээ энээниие, тэрэниие хэгты гэхэ ушар гарадаггүй. Тиигээдшье эдэмнай мэргэжэһэн зон ха юм даа. Иигээд һаагты гэхэ болоо һаа, энэмнай тэдэниие гомодхоохо жэшээтэй. Харин зоотехническэ заабари үгэхэдэ болохо. Юрэдөөл, бидэ бэе бэеэ һайн ойлголсожо, эбтэй эетэйгээр хүдэлдэг гээшэбди. Энэ хадаа ажалайнмай үндэһэн юм. Эбгүй коллектив юумэ хэжэ шадахагүй.

Фермын коллективтэ 22 хүн хүдэлдэг. Эрдэни Васильевич Раднаев ветеринар юм. Тиихэдэ долоон һаалишад хүдэлдэг. Хоёр һаалишад гол һаалишадайнгаа амархада, үнеэдыень һаадаг юм. Иигэжэ һаалишан бүхэн неделидэ нэгэ үдэр амарха аргатай.

Коллектив соогоо түрүү зэргэдэ Маргарита Данзановна Мункуева ябадаг. Жэл бүри бусадһаа ехэ һу һаадаг байна. Үнэрһэн жэлэй ноябрь һарада өөрынгөө түрүүшынхеэ тугаллаха гунжадые тушаажа абаа. Дүй дүршэлтэй һаалишан мүнөө тэдэнээ тугаллуулхаяа бэлдэжэ байна.

Ирина Тимофеевна Абидуева коллектив соогоо хоёрдохи һуурида гаранхай. Тэрэ үнеэн бүриһөө 2670 килограмм һу һаагаа. Тамара Дашеевна Ленхоева тэрэниһээ бага гээгдэнхэй. Фермэ дээрэ тугалшан үгы юм. Тиимэһээ хэлсээнэй еһоор арбаад хоногой туршада һаалишад тэдэнээ өөнэдөө харууһалаад, Еланай һу һаалиин фермэдэ абаашажа тушааха ёһотой юм. Теэд тэндэнь тугалшад баһал дуталдажа, эндэхи һаалишад тугалнуудаа нёдондо дүрбэн һаратай болоторнь байлгаха баатай болоо һэн. Энэ һаалишадта ехэ хүндэ. Гэбэшье тэдэнэр абтаһан тугалнуудаа бултыень һайнаар ехэ болгоо.

Һаалишадһаа гадна, фермын энэ амжалтатай хүдэлмэридэ мал адуулагшад ехэ хубитаяа оруулдаг. В. Р. Будаев, Б. Н. Абидуев ахэр фермын эмхидхэгдэһэнһээ хойшо хүдэлдэг юм. Тиихэдэ механизаторнууд Н. Л. Абидуев, Д. Д. Сономов гэгшэд жэлэй дүрбэн сагта хүдэлжэ, малда тэжээл оруулна, шэбхэ шабааһыень гаргана. Тиихэдэ Д. Д. Мункуев механигаар хүдэлдэг. Тэрэнэй мэдэлдэ фермын бүхы оньһон техникэ үгтэнхэй. Электрокотелнуудые баһал тэрэ хүдэлгэдэг. Үбэлэй үедэ тэрээндэ ехэл хүндэ болодог. Илангаяа зайн галай унтархада, бүхы юумэн хүрэшэдэг.

Энэ нютагта малай бэлшээри зунай сагта тон муу юм. Хада гүбээнүүдээр үнеэдэй оложо эдихэ юумэн юун байха һэм. Тиигээдшье эндэмнай элһэтэй газар. Бороотой зуншье ногоон гарадаггүй. Ушар тиимэһээ фермын коллектив 113 гектар газар Хёлгын эрьедэ хорёолонхой юм. Тэрэнээ өөнэдөө сэбэрлээ. Удаань эндэ культуртехническэ хүдэлмэри хэгдэжэ, олон жэлэй ногоон таригдаа. Иигэжэ тэдэнэр малаа бэлшээхэ аргатай болонхой Эндээ 38 гектар газар таһалжа сабшалан болгоо. Үнгэрһэн жэлдэ эндэһээ 611 центнер эрхим шанартай үбһэн хуряагдаа.

Эдэ бүгэдын ашаар тус коллектив үнеэдээ түхэреэн жэлэй туршада һайнаар эдеэлүүлжэ, һу ехээр абана ха юм. Энэ жэлдэ тэжээлээр муу бэшээр хангагданхай, үбэлжэлгэ яһала һайнаар үнгэргэгдэжэ байна. Коллективэйнгээ хүн бүхэнэй оролдоһоной ашаар лэ энэ фермэ районойнгоо түрүү фермэнүүдэй нэгэн болонхой.

В. ЛУГОВСКОЙ,
«Бичурский хлебороб» газетын хүдэлмэрилэгшэ.

Үдэр бүриин үзэгдэлнүүд

ХААГДАХА ТУЙЛДАА ХҮРЭНХЭЙ

Мүнөө республикын олон предприятинууд түүхэй эдээр дуталдажа, хаагдаха шахуу туйлдаа хүрэжэ байна. Гэхэһээ гадна хэтэрмэ үлүү үнэ сэнгүүд предприятинуудта олзо асарха бэшэ, харин гарза хохидолдо оруулна.

Улаан-Удын һэеы гутал дарадаг фабрика Узбекистанай, Таджикистанай, Казахстанай республикануудһаа нооһо абадаг байһан юм. Дулдыданти бэшэ эдэ республикануудная мүнөө фабрижада нооһо эльгээхэеэ таһа арсаба.

Хоёрдохёор гэбэл, түүхэй эдтэ үнэ сэнгүүдэй ургалтые адаглаад үзэе. 1991 оной апрелиин 2 болотор 1 килограмм нооһон 6 түхэриг байгаа һаа, тэрээнэй һүүлээр— 44 түхэриг, харин хэлсээтэ сэнгүүдээр 144 түхэриг хүрэдэг болоо. Иигээд ерэхэлээрээ, 1 килограмм нооһоной түлөө дунда зэргээр 111 түхэриг түлөө һаа, бэлэн һэеы гутал (нэгэ паара) 377 түхэриг болохо байна. Хүнүүд хэр абаха гээшэб?

Хяагтын эзэлгэ-нэхэлгын фабрика мүн лэ гайтай байдалда оронхой. Үлэһэн түүхэй эдээ хэрэглэн, мүнөө дээрээ худэлнэ, Дууһахадань яахаб? Мэдэгдэнэгүй.

— Эдэ хоёр предприятиин эды олон зон худэлмэригүй үлэшэхэгүй юм аабза гээд найдаха дуран хүрэнэ. Россин, республикын правительстванууд анхарха ёһотой,—гэжэ «Наран» концернын таһагай худэлмэрилэгшэ М. П. Богатова һанамжаяа хэлээ бэлэй.

Г. ТУРТУЕВА.

Сошордомо дохёо

ЗОНТОЁО ЗҮБШЭХЭЕЭ БОЛЁО ГҮБДИ?

...ин дээрэһээ үгтэхэ ...ааларые бутаран та... ...хэгүй юм бээз» гэ... ...олнууд Хяагтын райо... ...тын худэлмэрилэгшэ ...ааларые олохон һара ...обоогоо. «Газетэмнай ...нютагай һонигүй бай... ...ахагүйбди, зааталгүй ...аршалха ёһотойбди», ...ргөөл үнгэргэшэ жэл... ...л хэлгын эхиндэ райо... ...едэй президиум ба... ...ааһан юм.

...лэн болоһон зүблөөн ...газетынгээ үнэ сэнгые ...аргагүйбди, тиражнай ...ан болохо гэһэн газе... ...акторай бодомжые ба... ...раада абаа һэн. Эдэ ...нуудые дэмжэһэнэй ...р районно Советэй пре... ...газетэеэ гарадаг лэ ...ь хэблэхэ, жэлэй за... ...түхэриг ехээр үнэ... ...лохогүй гээд хэмжээ ...н байха юм.

Гадна газетымнай эмхидхэн байгуулагша — гансал арадай депутадуудай районно Совет байха юм гэһэн соносхол тараа һэн. Эдэ найдамтай шиидхэбэринүүдэй удаа хэгдэхэ ажал ябала түргэн ябаа. Газетымнай коллектившье, олон тоото уншагшадыншье һаналаараа нэгдээ.

Декабрь һарада захилай дүн гаргахада, үнэхээрээшье, ябуулһан ажалнай урагшатай байшаба —6700 хүн газетэ захяа, энэнь 700 хэһэгээр урда жэлнүүдэйхиһээ олон байба. Эдэ дүнгүүд газетын коллективэй зүб хараа, шэглэл абаһыень гэршэлнэ гээд ...элээ һаа, алдуу болохогүй.

Шэнэ жэлэй гаража, эдеэ хоолой, эд бараанай үнэ сэнгүүдэй һула та...дахатай сасуу ажабайдалнай гансата хубилба. Тэрэ тоодо редакциймнай саарһанэй үгы дээрэһээ 4 хуудаһаа 2 хуудаһанда ороо һэмди. Январиин хахадһаа ажалшадайнгаа тоо баһа үсөөлжэ, салин нэмэхэ ажал ябуулжа эхилээбди. Мүнөөдэршье болотор «гүрэн мүнгэ һомолхо аабза» гэһэн найдал манай ажалшадай һанаанда байһаар. Гэбэшье республикын финансын министерствэһээ, Госкомпечатьһаа, Министрнүүдэй Соведһээ гэхэ мэтэшэлэн, хаа хаанаһаа «мүнгэн үгы» гэһэн мэдээнүүд мүнөө болотор, ороже үргэлжэлһөөр.

Иимэ хүшэр хүндэ, дорой, һанаа зобоомо, мэдэгдээгүй байдалда ороһон ажалшадта хүнгэн бэшэ ааб даа. Январиин эсэсээр саарһанай «хэрэг» мэдэгдэхэ гэжэ хэлэгдэһэн байгаа. Полиграфиин болон хэлхеэ холбооной хангалгын сэнгүүдэй тодоржо байһан үе һэн. «Хэды шэнээн мүнгэн хэрэгтэй болохоб?» гэжэ хэды хоноод лэ дахинаа тоолохо ушартай болоһомнай мэдээжэ.

Январиин 17-до эдэнэй редакторнуудай зүблөөн болоо һэн. Суглаанай үедэ юун тодорооб гэхэдэ, баһал мүнгэн үгы, газетэ эмхидхэн байгуулагшадай шиидхэхэ хэрэг гэһэн харюу урданайнгаа гуримаар дабтагдаһан байгаа. Буряадай ССР-эй Министрнүүдэй Соведэй газетэеэ хангаха мүнгэ олгохыень районой Соведүүдые уялгаһан тухай бидэнэртэ Буряадай ССР-эй хэблэлэй министр В. Д. Раднаев хэлээ һэн.

Иимэрхүү оршон байдалда байтарнай Хяагтын районой захиргаанай гулваа А. Г. Нечаев редакциин коллективые 3 хүндөө орогты гээд үгеөрөө захиралта хэз. Энэнь дээрэһээ бууһан тэнгэриин дуун шэнгеэр редакциин худэлмэрилэгшэдтэ дуулдаа һэн. Редакциин харюусалгата секретарь Т. В. Клочихинада, «ши редактор болоош, гурбан хүнһөө бүридэһэн штат өөрөө бүрилдүүлэ»,—гэзд А. Г. Нечаев хэлээ ха.

— Би редактор болооб, намтай С. С. Ильичева Е. А. Сурмач хоёр худэлхэ, үлэгшэ арбаад хүнүүд ажал өөнэдөө бэдэрхэт, ондоогоор хэлэбэл, үсөөлэлгэдэ оробот,—гэжэ Татьяна Владимировна ямар нэгэн түйсэд баталагдаһан шиидхэбэри дамжуулһандаа шиидэнги хоолойгоор мандаа соносхоо һэн.

Коллективтэмнай суглаан, зүблөөншье болоогүй. Ушар тиимэһээ энэ соносхолые бидэ ямаршье дэмжэлгэ, буруушаалгагүйгөөр түрүүшын үдэр шагнаа бэлэйбди.

Тус асуудалые иимэрхүү гуримаар мүнөө үедэ шиидхэдэг болоо гүбди? Энээнһээ саашь арад зонтоёо зүбшэхэеэ болижо эхилээ гүбди? Али шэнэ «демократимнай» хүнүүдэй эрхэ сүлөө иигэжэ хамгаалдаг юм гү гэһэн асуудалнуудые харюусалгата зарганарай болон олон уншагшадайнгаа урда табиха дуулам хүрэнэ.

Саашадаа нютагаймнай газетэ ямараар хэблэгдэхээр хараалагдааб, хэды хүниие үлөөгөөб, ямар шиидхэбэринүүд абтааб, юун болооб, коллективэймнай гэшүүдтэ ямар худэлмэри дурадхагдааб гэхэ мэтын амин шухала асуудалнуудта харюу болгон, «Буряад үнэн» газетынгээ нюурта үргэлжэлэл хэхэб гэжэ найдуулнаб.

А МОЛОНОВ,
Хяагтын районой «Ленинское знамя» газетын редакторай уялгануудые дүүргэгшэ.

Тасс һүүлэй мэдээсэл

МОСКВА. Алмаз ба алта олзоборилгын промышленностиин, агропромышленна комплексын байдалтай, засагай нютагай зургаануудай ажал ябуулгатай ба хүнүүдэй һуудал байдалтай танилсаха зорилготойгоор Россин Верховно Соведэй Түрүүлэгшэ Руслан Хасбулатов Яхадай Республика ерэнхэй.

Эндэ гурбан үдэр байхадаа, республикын ажалша ба худеегэй коллективүүдтэй уулзахынгаа, экономическа реформонуудай ябасатай танилсахынгаа хажуугаар, Руслан Хасбулатов Яхадай хуулиин дээдын зургаанай худэлмэридэ хабаадажа, федеральна ба республиканска засагай байгууламжануудай хоорондохи хэлсээнүүдые зохёолготой холбоотой асуудалнуудые парламентын депутадуудтай хамта зүбшэн хэлсэхэ юм.

* * *

Россин Федерациин Верховно Соведэй Түрүүлэгшэ Руслан Хасбулатов январиин 26-най үдэшэ орой Якутск хүрэжэ ерэбэ. Алмаз олзоборилогшодой ажаһуудаг Удачный, Мирный хотонуудта, мүн оро үсхэбэрилэгшэдэй тосхондо тэрэ хүрэһэн байгаа.

Ашагта малтамал шанаржуулгын фабрикануудай ажалша коллективүүдтэй уулзахадаа, худэлмэришэдтэй хеөрэлдэхэдөө, тэдэнэй ажалай ба һуудал байдалай бараг бэшэ эрхэ нүхэсэлнүүдтэй, тэдэниие эдеэ хоолой зүйлнүүдээр, промышленна эд бараагаар хангалгын асуудалнуудтай танилсаба.

Якутск ниидэжэ ошохынгоо урда Россин парламентын толгойлогшо «Якутскалмаз» нэгэдэлэй худэлмэрилэгшэдтэй, Мирныг ба Яхадай баруун хубидахи зарим районуудай ажаһуугшадтай уулзажа хөөрэлдөө һэн.

* * *

МОСКВА. Урданай СССР-эй немецүүдэй хэрэгүүдые сагааруулха талаар гүрэнүүдэй хоорондын соведэй правлениин түрүүлэгшэ Генрих Гроут ТАСС-ай корреспондентэй хөөрэлдэхэдее, январиин хорёодоор болоһон тус соведэй правлениин түрүүшын заседаниин дүнгүүдые согсолоо һэн. Мартын 28 болотор энэ байдалые гуримшуулхын тула шухала бүхы юумэ хэхые Россин немецүүдэй түлөөлэгтэ дээдын эмхи Россин ба Германиин хүтэлбэрилэгшэдтэ дурадхаа һэн,—гэжэ тэрэ хэлэбэ.— Ельцин Саратовта үгэ хэлэхэдээ, сэрэгэй полигоной газар дайда дээрэ, мүн хүн зонойнь 90 процентнээ бага бэшынь немецүүдэй болодог һуурин тосхонуудта немец автономи һэргээхэ хэрэгтэй гээ һэн. Иигэжэ хэлэһэнэйнь һүүлээр, энэ үндэһэ яһанай түлөөлэгшэд өөрынгөө национальна ерээдүйдэ этигэхэеэ болижо байна. Нютагуудһаа ороһон мэдээнүүдшье энээниие батадхана.

Россин Президентдэ ба парламентда, Германиин олониитэдэ хандаһан Хандалга заседани дээрэ баталан абтаа гэжэ Г. Гроут мэдээсээ. Мухардуу байдал тохёолдоо гээд тэрээн соо хэлэгдэнэ, үгэеэ ойлгосожо, эдэ асуудалнуудые шиидхэебди гээд уряалагдана.

Мартын 20-до Россин немецүүдэй хоёрдохи съезд үнгэргэдэхэ юм. Түрүүшын съезддэ һунгагдаһан делегадууд тэрээндэ хабаадаха. Харин мартын 28-да Дулдыданти бэшэ гүрэнүүдэй бүхы республикануудта Россин немецүүдэй национальна һаналаа нэгэдэлгын үдэр үнгэргэгдэхөөр түсэблэгдэнхэй.

* * *

БАРНАУЛ. Немец «Люфтганза» авиакомпаниин авиалайнер нютагай аэропортдо түрүүшынхиеэ бууба. Алтайн эмнэлгын эмхи зургаануудта зорюулагдаһан 14 тонно эм домуудые тэрэ асараа юм. Немец «Фау да» жаса ба «Айзельборн» фирмэ энэ рейсые эмхидхэһэн байна.

* * *

МОСКВА. Бага арадуудые ба этническэ булэгүүдые хүргөөлгын уласхоорондын жаса Россин юстициин министерствэдэ бүридхэлдэ абтаба. Урданай Союзай бүхы газар дээрэ аажаһуудаг гансашье үсөөн тоото арадуудые бэшэ, мүн хариин гүрэнүүдтэ аажаһуудаг нютаг оронойнгоо хүнүүдые тус жаса «харгалзалга» дороо байлгаха юм гэжэ президент Сергей Тохтабиев ТАССай корреспондентдэ хэлээ. Бээ даагаад ажал ябуулга эрхилхэ арга болоижо хүнүүдтэ олгохо гээшэ тус жасын гол зорилго болохо байна.

* * *

КОМСОМОЛЬСК-на -АМУРЕ. Нютагай мяханай комбинадай нээһэн тусхай магазинһаа колбаса, сосиска, пельмен ба бусад зүйлнүүдые 28 процентын нэмэлтэгүйгөөр худалдан абажа болохо юм. Магазинай худэлһэн түрүүшын үдэр 2,5 тонно мяханай зүйлнүүд эндэ худалдагдаа. Харин хотын бусад бүхы магазинуудта 8 тонно продукци худалдагдаһан байгаа. Загаһанай комбинадай, һүнэй заводой ба эдеэ хоолой промышленностиин бусад предприятинуудай коллективүүд баһал иимэ гуримаар худэлхэ һанаатай.

* * *

УЛААН-УДЭ. Урданай буддын шажанай Тамчын дасанай ламанарай ба Буряадай эрдэмэй түбэй эрдэмтэдэй байгуулһан бага предприяти «Манба» гэжэ нэрлэгдэнэ. Түбэдмонгол медицинын хуушанай трактадууд соо найруулагдаһан баян дүй дүршэлые хэрэглэхэдэнь эмшэ ламанарта ба медицинын худэлмэрилэгшэдтэ туһаламжа үзүүлхэ зорилго тэрэ урдаа табинхай.

* * *

МОСКВА. Россин 77 регионой 73-ниинь Россин медигүүдэй забастовкодо хабаадахаар бэлэн байһанаа элирхэйлээ һэн гэжэ элүүрые хамгаалгын хүдэлмэрилэгшэдэй профсоюзһаа ТАСС-ай корреспондентдэ мэдээсээ. Забастовко табан үдэрэй туршада үнгэргэгдэхэ юм.

Элүүрые хамгаалгада мүнтэ һомололгые ехэ болгохо гээшэ тэдэнэй гол эрилтэ болохо. Түрүүшын квартада республика медицинын хангалгада 35 миллиардһаа бага бэшэ түхэриг гаргашалха ёһотой гэжэ врачнууд тоолон гарганхай. Харин бюджедэй ёһоор ороһоол 18 миллиард түхэриг гаргашалагдахаар хараалагдана.

Забастовкын үедэ «түргэн туһаламжа», хүүгэдэй больницанууд худэлмэриеэ таһалдуулхагүй юм гэжэ профсоюзай худэлмэрилэгшэд найдуулна. Хүндэ үбшэнтэн баһал хангагдаха юм.

ЭГЭЭЛ ШУХАЛА БАРИЛГА БОЛОХОНЬ

Озёрнын шанаржуулгын комбинадай барилгые үргэлжэлүүлхэ гэһэн шиидхэбэри Буряадай ССР-эй Министрнүүдэй Совет һаяхан баталан абаба. Тус комбинадта полиметаллическа руда абадаг болохо, тэрэ рудагаа хариин олон гүрэнүүдтэ худалдажа, олдоһон мүнгэ зөөриеэ республикынгаа аша туһада хэрэглэхэ гэһэн холын хараа түсэб табигданхай.

Тус комбинадай газар дорооһоо нэмэл аргаар малтажа абаһан рудагаа түрүүшээр Шэтын областиин шанаржуулгын комбинадта эльгээжэ, байха гэжэ тогтоол соо заагдана.

Озёрнын шанаржуулгын комбинадай барилга урдань дуулдаагүй богони болзор соо дүүргэхэ зорилго табигдаба гээшэ. Тиимэһээ 1994 оной эсэстэ тус комбинадай түрүүшын продукци—полиметаллическа руда абтажа эхилхэ ёһотой. Тэрэ руда зөөхэ 161 километр утатай түмэр харгы Могзон станциһаа Озёрно хүрэтэр энэ заагдаһан болзор соо бэлэн болохо ёһотой. Түмэр харгын барилгада хари гүрэнэй барилгашад хабаадуулагдаха юм.

Озёрнодо барилга ехээр хэгдэхэ болоно ха юм. Руда абаха уурхай, руда бутаргадаг фабрика нэн түрүүн баригдахаар хараалагдана. Байрын гэрнүүд, социально-соёлой объектнууд, томо самосвалнуудай гаражнууд бодхоогдохо, малай фермэнүүдэй байранууд баригдажа эхилхэ ушартай.

Тус комбинат бодхоохын тула ехэ мүнгэ зөөри хэрэгтэй болохо. Барилгын худэлмэридэ хамтын предприятинууд ехэ үүргэ дүүргэхэ гэжэ һананабди.

Мүнөө 110 тонно ашаа шэрдэг самосвалнууд, 10 кубическа метр шорой абаха хүсэтэй экскаваторнууд манай ерээдүйн комбинадта эльгээгдэжэ эхилбэ.

Л. ЯКИМОВ,
Буряадай ССР-эй Гүрэнэй комитедэй түрүүлэгшэ.

АПК: ажалай эмхидхэл ба экономико

ОРШОН БАЙДАЛАЙ ОРЁОШЬЕ ҺААНЬ...

Ехэл хүндэ хүшэр, орёо, бэрхэтэй, ойлгогдосогүй сагта хүдэлжэ байнабди. Хайшан гэхэ, ямаад ажамидархаяа мэдэхэмнай одоол «бүрханай мэдэдэй» болоихой, Илангаяа бүхы нэһан соогоо ажаллажа гараһан наһатайшуул, олон сурба хүүгэдтэй айл бүлэнэр саашадаа яаха мэшэхэйб? Бүхы юумэн үнэтэй болошоо. Эдихэ, ууха юумэеэ абаха гэхэдэшни хуулдаанда байхагүйнее байтагай хото городуудай, районой түбэй дэлгүүр дээрэ килограммынь эуугаад түхэригэй болоно ха юм. Нарадаа хоёр эуугаад түхэриг бага тарахан пенситэй хүдеегэй үбгэд, хүгшэд яажа байха, ажаһууха болоноб даа. Харин бидэ, хара ажал хэзэ ябадаг уладууд, ямаршье хүндэ хүшэр сагай тохёолдоошье нааньь, хара хүлнэеэ гаргажа, үхи хүүгэдэйнгээ эдихэ хоолыень олохол аабзабди. Экономикоорое нула, түлюур, гүрэн түрэнее урьналамжа, туналамжа абажа байдаг колхоз, совхозууд энэ жэлнэ үгы хэгдэхэнь, ороондонь элдэб түхэлэй таряашанай ажахынуудые, фермерэй ажахынуудые бии болгохо, үмсэ болгожо, бүхы газарыень нютагайнь хүнүүдтэ тэнналжа, хубаажа үгэхэ гэнэн хеерэлдеен жэлэй эхилхэнээ холо урид болжо эхилээ нэн. Хубааряар үгтэнэн газараа худалдажа абаад, холо нэгэ хүндын эхиндэ буусаяа түхеержэ, үмсэшье болоод байха дурагэр, ямар техникээр элдүүрилхэ, хахалха, тарилга хэхэ болонобибди? Машина, техникэ, бусад түхеерэлгэ худалдажа абахашье гэхэдээ, мунее тэдэниие хаанаһаа олохобши. Ажахыда бии байнан 30 трактор, хорёод автомашина аяар 340 хүндэ хубаахадашни меер, меернүүдээрыньшье хүртэхэгүй байна ха юм.

Иимэ үшар дээрэнээ совхозой худэлмэрилэгшэд совхозойнгоо орондо таряашадай ажахынуудай ассоциаци байгуулха гэжэ шиидхэбэри абаһан байна. Тиихэдээ бии байнан гол фондынгоо тон хахадаа багахан үлүүень, мун тазарайнгаа хубаагдахагүй тэн хахадыень ооньдынгее үхи хүүгэдтэ, ургажа ябаа залуу үетэндэ, нютаг нугадаа неергее ерээд худэлхэ хүнүүдтэ үлеехэ гэнэн шиидхэбэри абаһаниинь найшаалтай. Тэрээнэ гадуур совхоздо худэлеегүй пенсионернүүдэй хэрбээ ассоциацида орохо болоо нааньь, хубаагдадагүй фондноо тэдэнэртэ баһал хубиинь хүртеехэ жэшээтэй юм.

Нүүлээрнь таряашанай ажахынуудай ассоциаци байгуулха талаар этигэмжэтэ түлеелэгшэдэй суглаан наяхан боложо үнгэрее. Энэ суглаан хүн зоной нонирхол ехэл татажа, 80 түлеелэгшэн орондо хоёр зуугаад гаран хүн сугларнан байна. Иигэжэ «Дружба» совхозой болон Эрхирэгэй совхозой Хуушан-Онохойн отделениин баазенууд дээрэ ассоциаци эмхидхэхэ гэнэн шиидхэбэри олоной дуугаар баталагдан абтаа. Мун лэ энэ ассоциацида Шулуутын интернат нургуули ооньдынгее мунгэ зеритэеэ орохо дуратай байнаная энэ суглаан дээрэ мэдүүлээ. 25 хүнее бүридэнэн ассоциациин совет нунгагдаһан байгаа. Директорэй гүйсэдхэхэ үялгануд П. В. Печкиндэ даалгагдаа.

Ассоциациин гэшүүд болонон малшад бэшэнтээ ямар харилсаатайгаар ажаллаха болонобибди гэхэдэ, энэ асуудал эгээл орёошог юм. Энэ ассоциациин дуримэй ёноор коллектив бүхэн, фермэшье, гүүртэшье, отарашье байг хамлагүй, бултадаа ажахын тоосоондо гүйсэд ороһон байха ёнотой. Тиихэдээ энэ финансовотоололгын түб байгуулагдаха юм ха. Энэ түбеер дамжуулан, бидэ үйлэдбэрилнэн продукция тусхай тогтоогдоһон сэнгээр худалдаха байнабди.

Анхан совхоз байхадаа, худее ажахын ямар үйлэдбэри эрхилдэг нэмбибди, тэрэ үйлэдбэримнай мунее тэрэ заандаа улеегдее. Гансал Хуушан-Онохойн отделени огородой эдеэ ургуулжа, үйлэдбэрилхеер хараална.

Шэнээр байгуулагдаһан ассоциациин түрүүшын замда ойлгогдоогүй, шиидхэгдээгүй асуудалнууд али олон гарана. Бидэнэй, малшадай, урда айхабтар хүндэ үбэлжэлтэ хүлеэгдэнэ. Энэ харюусалгатай хаһаяа ямараар үнгэргэнэнееннай, манай ассоциациин саашанхи хүби заяан сэхэ дулдыдаха байна.

Малай үбэлжэлгэ дээрэ тобшо тэдыгээр тогтохо болоо haa, тиимэ урмашамаар үрэ дүнгүүд туйлагдабагүй. Эдэнэй гол шалтагааниинь гэхэдэ, совхозноо болихомнай, үмсеерее гарахамнай, таряашанай ажахы болохомнай гэлдэжэ, халуун намарһаа хойшо дэмыдэ шуулдаһанаймнай хойшолон эндэ мунее харагдажа байнхай. Хара-шэбэрэйхид ну haали дээшэлүүлжэ, нэрэ алдараа яала нютаг нугадаа суурхуулаа нэн. Зүгеер үнгэрэгшэ жэлдэ энэ талаар ехэхэн тээгдэлдэ орообди. Жэлэй туршада үнеэн бүриее 1700 килограмм нүн haагдаа. Бүхыдее 2500 центнер нүн абтаа. Энэмнай бага гээшэ ааб даа. Фермэмнай 160 үнеэтэй юм. Мунее энэ нараһаа эхилээд, үнеэднай тугаллажа захалхаар хулеэгдэнэ. Иигээд ну haалимнай зарим тэды дээшэлхэ юм бээз.

Манай эрхилжэ ябаһан ажалда haад тойбо татадаг хойшолонгууд али олон. Нүүлэй үедэ зайн гал унтаржа, үнеэдээ haахадамнай, ехэхэн haад ушаруулна. Оньнон аргаар haагдажа нурашаһан үнеэд гараараа haахада нуеэ татаад лэ байдаг ха юм. Энэ асуудал шиидхэхьень хаана табяагүйбибди, хаана хэлээгүйбибди, тэрэмнай тэрэл «хоонон» заандаа үлэнхэй. Унеэдэйнгээ түрэжэ эхилхэдэнь, тугалнуудаа хэхэ байрагүйбди. Тугалай байрада шэнэ транспортер хэрэгтэй. Мунее бүхы юумэнэй хомор болошоод байхадань, тэрэниие хаанаһаа олохоёо ооньдее мэдэнэгүйбди. Урдандаа инженернүүд бэдэрнэ аабза гээд найдагша бэлэйбди. Мунее тиихэ сагнай нэлаа. Тэжээл буйлуулдаг цехнайшье хуушаржа муудаба. Тэрээндэмнай запчастьнууд дуталдана. Гурба мянган оборсдой электродвигатель хэрэгтэй. Фермэдэмнай, юрэдее, нэлгүүлхэ юумэн яала олон.

Үбэлжэлгэдее байра байдалаа бэлдэхэ худэлмэрее ехэл унжагайруулаа нэмди. Барилгын материалнуудһаа эхилээд, хадааһан хүрэтэрее дуталдаа нэн.

Манай ажабайдалда бии байнан хүндэ хүшэр юумэ тоолоодшье яалай. Эдее хоолой зуйлнүүдэнэ, илангаяа хилээмээр хангахаяа болишонхой. Тамхи, таряанай үгы байхадань, ажал хэхэ хүсэл, ороллолго хаанаһаа байхаб.

Хүндэ сагай хүрэжэ ерээд хэды байгаашье haань, даалгагдаһан ажалдаа эзэн ёноор хандадаг, хүшэр байдалаа дабажа гарадаг гэшүүд манай коллектив соо яала олон. Надежда Николаевна Дабаева, Сэсэгма Чимитдоржиевна Эрдынеева болон бусад фермээз дээшэнь үргеед ябадаг түрүү малшадай гэшэ.

Эдэнэрэй оролдолгоор, эдэнэрэй хусеер манай бишыхан коллектив ассоциациин шэнэ эрхэ байдалда амжалта туйлахань дамжаггүйл.

Д. ГОМБОЕВ,
Загарайн районой таряашадай ажахынуудай «Дружба» ассоциациин гэшүүн, фермые даагша.

НЮТАГАЙ З

— Иигээд лэ ноён, баян хүнэй гарл гээшэ гү? Нютагаймнай Советэй депутат гыень болюулхань гэлсэнэл.

— Юу?! Тиихэдээ манай нуигаһан ар шобо гээшэ гү? Сельсоведэймнай түрүү санович юун гэдэг юм тиихэдэнь?

— Жамсарановнайшье туушаанһаа бу кабрь болотор совхозой директортэ д

— Үгы тоод тэрэ зургаа-долоон худ шаа ошохо юм?

— Тэдэн тухай даб дээрэ хэлсэгдээгүй

— Яагаш олон, юушье бүтээдэг зон салин хүлнэтэй байгаа гүб даа. Сельсов болонхой гэлсэгшэ гү даа?

— Хэн мэдэбэ даа. Ажал хээ хадаа Ямаршье хуули, хубигүй болошоһон гүр нэн Хуулиингаа гуримаар haa, бидэ, нуу дуудаха ёнотой байгаа гүбди даа.

— Конституци баримталдаггүй болоо рилдэнэн элдэб зарлиг, захираллануу бэшэ аал даа. Эндээ бологшье гайхахь хүтэлбэрилжэ байнан партимнай, эрх хүнэй гараа табижархихада, хоригдошо

— Тиинэнииньшье тиигээ. Эндэхи бай хууритай, бараг хүнэй хүтэлбэрилее haань

— Яагаашье haa, бултанда мэдээжэ тор хэ юм.

— Ажахын хүтэлбэри Соведэй худэ даваа гээшэ нэгэ хүндэ хүнгэн ажал мал бэшэ, хүнүүд хадамнай харюусал хогүй гэжэ нананаб.

— Наншалдаанай нүүлдэ нюдаргаяа сэгшэ. Шиидхэгдэхээ шиидхэгдэнэн хо гүбэ. Юун болохыень хожом харана б

— Иимэрхүү хеерэлдеенүүдые Сэл наагай магазинда хилээмэнэй оошорто б

Ушарынь гэхэдэ, Гусиноозерскын арад родской Совет болон районно Соведэй хан болоо нэн.

Тэрэ сессинин үедэ С. М. Кировэй нэр ректор Николай Дмитриевич Кузьмин нүүринуудта зайнанай үүргэ дүүргэлсэхэ логдоо нэн.

ДЭЛГҮҮРЭЙ ХАРИЛСААН:

бодото байдал, хараа шэглэлнүүд

ОРОНГЫН МЕНЕДЖЕР МУНКУЕВ

Дашинима Мункуева Оронго нютагта түрэнэн троитотой юм. Тэрэ инженер-механик мэргэжэлтэй хүн. Менеджер болотороо совхоздоо ахамад инженерээр худэлжэ ябаһан. Гуша haяшаг гараһан, гэр бүлэтэй, нэгэ хүбүүтэй.

Манай республикын гурбан түлеелагшэдтэй хамта Дашинима Дымбрылович агропромышленна үйлэдбэриин хүтэлбэрилэгшэдые бэлдэдэг Новосибирскын региональна институдай тусхай факультет дүүргэжэ, агропромышленна үйлэдбэриие эмхидхэгшэ-менеджер гэнэн мэргэжэлтэй болоод, түрэл нютагаа Шэнэ жэлэй урда тээ бусажа ерэбэ.

Дашинима Мункуевые мэргэжэлтэй худэлмэришэн, ажалдаа шэнэ, түрүү онол арганууды мэргэжэлтэн гэжэ нютагайхидынь haйн мэдэдэгшье, хэлсэжэшье байдаг. Дэлгүүрэй харилсаанай эрхэ байдалда ажахын экономическа механизм хайшан гээд худэлхэб, таряан болон мал ажал дээрэ эрдэмтехникын саашанхи хугжэлтын гол шэглэлнүүд хайшаа байха ёнотойб гэжэ тэрэ нуралсалайнгаа үедэ ехэхэн нонирхоһон байна. Тэрээн тушаа региональна институдай ректорэй гар табилгатай характеристикэ соонь элеэр бэшэгдэнхэй. Залуу нухэрэйнгее илангаяа таряашанай (фермернүүдэй) ажахынуудые, тэрэнэй ассоциацинуудые эмхидхэхэ онол аргануудые амжалтатайгаар үзэжэ, маркетингын гүйсэд мэдэсэтэй боложо ерэнньень онсолон тэмдэглэхээр.

Д. Д. Мункуев совхозой директорээр гү, али таряашанай (фермернүүдэй) ажахынуудай ассоциациин мэргэжэлтэнээр худэлхеер институдай ректорадай зүгнее зууршалалгатай ерэнэн байгаа. Иигэжэ худее ажахыда хубилалтын боложо байнан мунее сагта Оронго нютагта түрүүшын эгээл тон хэрэгтэй, реформо бэлүүлжэ шадаха менеджер бии болобо гээшэ.

Совхозой амяараа хэдэн бүлэг боложо, бэеэ даатаад гараһанайнь нүүлдэ Дашинима Дымбрылович энэл ажахынгаа «Культура» гэжэ газарта байгуулагдаһан бага предприятиин директорээр худэлжэ эхилбэ. Тэрээнтэй би haяхан уулзажа, эрхилжэ ябаһан ажал хэрэгээрнь нонирхоһон байгааб.

— Нүралсал хэр үнгэрее гээшэб? Менеджернүүдые бэлдэхэдээ, институдай багшанар гол анхаралаа ямар юумэндэ хандуулдаг байгааб?—гэжэ тон түрүүн тэрээнээ асуугаа нэм.

— Институдай урдаа хараха багшанар манда лекцинүүдые уншаа, практическа хэшээлнүүдые үнгэргее. Тэдэнэр илангаяа социалис болон капиталис эрхэ байдалда худее ажахые эрхилхэ элдэб янзын онол арганууд тушаа олохон лекцинүүдые уншаа. Элдэб түрэнүүдтэ бии байнан фермернүүдэй ажахынуудай хүгжэлтэтэйнь дүтэ танилсаабди. Олохон лекторнүүдэй хеереениинь видеофильмүүдээр батадхагдадаг байгаа. Голландиин фермернүүдэй ажалайнь эмхидхэл намайе илангаяа нонирхуулаа нэн. Тэндэ бүхы юумэниинь дээдын хэмжээндэ гаргатданхай, үндэр дүнгүүдые туйладаг болоһон байна. Тэдээнээ гадуур экономикын, бухгалтерска болон худалдаа наймаанай, маркетингын асуудалнуудаар бидэнэртэй тодорхой хеерэлдеенүүд үнгэргэдее. Худее ажахын, мун энэ haлбариие компьютеризацилха тухай хэшээлнүүдтэ хабаадалсаабди, — гэжэ тэрэ дэлгэрэнгыгээр хеерэбэ.

— Оронгын совхоз дотороо байгуулагдаһан бага предприятиин директорээр ажаллажа эхилбэт. Энэтнай ямар удхатай предприяти болоно гээшэб? Энэ талаар саашадаа юун хэгдэхэ ёнотой юм?

— Манай предприятиин мэдэлдэнь 200 үнеэтэй ну haалиин фермэ, 120 толгой залуу эбэртэ бодо малтай нэгэ гүүртэ, 3000 толгой түлгэ хонидтой гурбан отара гээд ородог. Бидэ даб дээрэ 900 гектар газар, элдэб түхэлэй условно 14 трактор совхозноо урьналамжа болгон абанхайбди. Бага предприятида бүхыдее жараад хүн худэлнэ.

Энэ предприятиие юрын нюдеер абаад харахада, урдандаа байнан томодхогдоһон комплексно бригада шэнги болоно. Зүгеер саашань удхалаад үзэбэл, энэмнай арайшье тиимэ бэшэл юм. Нухэр Мункуевай мэдүүлнэнэй ёноор, энэ илгаань хадаа нэн түрүүн эдэнэр ооньдынгее үйлэдбэрилнэн продукцидаа, зеридее, олохон мунгэндее дүүрэн эзэн болонхой. Предприятиин гэшүүд олоһон олзоёо ооньдынгее дунда хубааха, салин хүлнэеэ дээшэлүүлхэ, социальна талаар ажалаа ябуулха эрхэтэй болонхой гэжэ хэлэхэ хэрэгтэй.

— «Ооньдтеел ажалланабди» гэнэн гурим бултадаа баримталдагбди. Хүн бүхэн даалгагдаһан ажал дээрээ шадаха соогоо худэлхэ, арга боломжоёо бэдэрхэ баатай болоно. Нали-боли ажаллаад, эндэ-тэндэ гүйгеед ябаа haашни, «нэгэ бүлэ» мэтэ болоһон коллектившни шамнаа арсахадаашье болохо байна бшуу. Манай худэлмэрилэгшэд — трактарист, үхэршэн, жолоошон, haалишан —хэншье байг хамагүй, бее бээз hэлгэлдээд худэлхэ уялгатай юм. Бүхы түхэлэй мэргэжэлтэд байха ёнотойбди. Жэшээлхэдэ, би өөрөө инженер-механик мэргэжэлтэй хүн хадаа иимэ мэргэжэлтэй хүн мандa бэшэ хэрэггүй. Зоотехникүүд, ветеринарна худэлмэрилэгшэд ну haалиин фермые, гүүртые даагшаар худэлнэ.

— Таанадай саашанхи түсэбүүд, haнаа бодолнууд, бэлүүлхэ хараа зорилгонууд...

— Холын хараатайгаар худэлжэ эхилээ хадаа шиидхэхэ асуудалнуудаараа тодорхой хэмжээнүүдые абаха ёнотойбди. Түсхайлан хэлэбэл, 930 гектар газар дээрээ дүрбэн зуруудай севооборот избтэрүүлхээр түсэблэнэбди. Тэжээлэй ургамалнуудые ехэнхи талмайдаа тарижа үргүулхабди. haалиин мал ажалда онсо анхарал хандуулагдаха болоно. Манай фермэдэ хара-зрезн үүлтэрэй үнеэдынь олон юм. Иимэ үүлтэрэй малые haйнаар, зүбеер харуулаалаад байгаа haамнай, ойрын жэлнүүдтэ ну haали эрид нэмээхэ аргатайбди. Предприятиараа үнеэн бүриее жэлдээ дунда ээргээр 3000—3500 килограмм ну haаха гээшэ манай ерээдүйн зорилго мун. Бидэ haaнан нуеэ магазинуудта табижа худалдаха гү, али ондоо бэлэдхэлэй пунктнуудта хэлсээнэй сэнгээр тушааха ёнотойбди. «Би—шамда, ши—намда» гэнэн бартерна хэлсээ хэхээр хараалнабди.

А. НИНДАКОВ,
манай штатнабшэ корр.

Виктор Иванович Пайкин Ленинэй орденто локомотив-вагон заһабарилгын заводой механическа цехэй эгээл томо хоёрдохи участогта арба гаран жэл үрэмдэгшөөр худэлхэдее, тон бэрхэ уран гарта мэргэжэлтэ гэжэ суурхаа юм. Тэрэ суг худэлдэг Владимир Стеквашовтаяа хамта зургаан станок дээрэ худэлхэдее орёо оньнон детальнуудай шанар haйжаруулха гэжэ оролдодог. Тэдэнэр халаанайнгаа даабари холо үлүүлэн дүүргэдэг заншалтай.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: цехэй түрүү үрэмдэгшэдэй нэгэн В. И. Пайкин.

С. БАЛДУЕВАЙ фото.

Угай дурсалга

ТАНГАБАЙН ХУДАГ

Хүн хэнэн, бүтээнэн ажалааараал ехэнхи ушарта сэгнэгдэдэг ааб даа.

Юушье хэхэ, бүтээхэгүй аад, ходол найдуулжа, худэлнэн хэбэртэй ябадаг зариман байха. Нүгеедүүлынь гэхэдэ, мунеел ашаг олзо олохын түлее муу, haйн хубсаha хунарhаа захалаад, түрэлэйнгее hэльбээ, албан засаг хэрэглэхэнээ эхилээд, hэшхэлээшье худалдажархиха хүнүүд олдохо. Гэбэшье олонхинь олон үгэгүй, даруу, номгон, ажалша бүхэриг хүнүүд ябадаг ааб даа. Тиибэшье тэдэнэй бүтээнэн юумэн үеhее үе дамжан hанагдажа байдаг.

Энэ удаа уншагшадтаа Борхоной Тангабайн ажаябадал тухай богонихоноор хеерэхэ дурам хүрэнэ.

Холын хойто зүгэй орон нютагуудые Россин гүрэнэй промышленна түбтэй холбожо байнан суута Яхадай тракт дээрэ оршодог Эрхүүгэй Хогоотын талын олонхи зониинь Тангабайе таниха, мэдэхэ байха.

Урда зуун жэлэй эсэс багта энэ намжаа талада ажаhуудаг малша бурядай Борхоной бүлэдэ Тангабай Тураахай хоёр түрэнэн юм. Тангабайн долоотой, Тураахайн оройдоол хоёртой байхада, эхэ, эсэгэнь гэнтэ haha бараа. Тураахайнь Буруу гэжэ хүн үргэжэ абаад, гарыень ганзагада, хулыень дүреедэ хүргэбэ. Тангабайнь үншэржэ, нютаг зон соогоо үлэнэн. Ядарнан, зобоhониень хеереедшье яахамнайб. Бага haнанhаа хүдэлмэри хэжэ, ажалша бүхэриг, haйн hанаатай хүн болоо гэжэ тэмдэглэе.

Тээ томохон болоходоо, Бүтүүгэй Шабай гэжэ айлда хүлнэншөөр ороо. Буряадтамнайшье баhал баян, барлаг гэжэ байнан ха юм даа. Тезд тиимэ байгаашьегүйдее аргагүй саг үе байгаа. Ехэ болоходоо, хүршэ тосхонойнгоо ород баянай барлаг болобо.

Агуухэ Октябриин революци боложо, Тангабайншье ажабайдалда ехэ хубилалта болоо hааб даа. Хуушан-Хогоотодо барлаг байнан Авдотья гэжэ ород басага hамга абаад, революциин hүүлдэ нютагаа бусажа, зургаан үхибүүдые хүл дээрэнь гаргажа, хүн болгожо табяа. Мунее тэдэнэй ашанар, зээнэрынь зуугаад гаран зон болодог.

Би тэдэнэрэй зариманайдань Усть-Ордагаар ябахадаа, ганса нэгэ ородогби. Тэдэнэй гэртэ үндэhэ яанай илгаа гаргаха ушар огто байхагүй. Бултадаа ородооршье, буряадааршье haйнаар мэдэдэг. Эдэ хоёр хэлые үндэнэн угаймнай хэлэн гэжэ тооолодог. Хоёр арадай хэлэн, үндэнэн соёл мэдэдэг хадаа сэдьхэлээрээ бүрил баян, бүрил haйхан ябадаг ёнотой гэжэ hанадагби. Ушар тиимэнээ юрын худэлмэришэ хүн — нагасымни үхибүүд, ашанар, зээнэр аха дүү мэтэ болоhон ород, буряад, мун бусадшье арадуудай түлеелэгшэдтэй эбтэй зетэй ажаhуудаг. Энэ үльгэр шэргэдэгүй булаг шэнги хэтын хэтэдэ, уг дамжан, билтарха гэжэ этигэдэгби.

Хуушан-Хогоотодо булагай үгы, газар дорохи уhанай доро байнанhаа боложо, тэндэхид хуурай худаг малтаад, хабартаа тэрэнээ сahаар дүүргэжэ, бүхэли зундаа эдеэ хооллоо хүргэхын тула гамтайханаар хэрэглэдэг байгаа. Мал адууhаяа 2—3 модоной газарта абаашажа уhалдаг hэн.

Нютагайхидай хэлсэхын хэбэрээр, олохон хүн худагтай болохые hэдэбэшье, уhандань хүрэнгүй хаядаг байгаа.

Тэрэ сагта бүтэшэгүй, хүнэй диилэшэгүй энэ хэрэгые гансал Тангабай бүтээжэ шадаа. Тэрэ худагhаань хуушан-хогоотоорхин колхозой эмхидхэгдэтэр уhа абажа, мал адууhаяа уhалжа байнан гэдэг.

Мунее худаг малтажа, нютагай зониие туhалба гэжэ хэлэхэдэ, hанахада бэлэн ааб даа. Газар руу зуугаад гаран метр машинаар үрэмдэжэ, уhа гаргажархидаг саг болоо гээшэ.

Тэрэ үедэ hүхэ, хүрээ хоёрhоо ондоо эзмсэгүй хүн хайшан гэжэ hанаhан, зориhоноо бүтээгээ гээшэб гэжэ бодоо haa, Тангабайн ямар баатаршалга хэньые тухайлжа болохот.

Удэртее баянай барлаг хадаа айлайда ошожо «бүгдыгеед» гэртээ ерэжэ, нюргаа тэниилгэхэ, амархын орондо худагаа малтадаг байжа болоо. Энэ хүнгэн бэшэ ажалайнгаа түлее хахад сагаан хүлнэ абаагүйнь сохом.

Тезд юунэй түлее иимэ нэтэрүүгээр худэлмэрилнэн болоноб?

Бага haнанhаа хүндэ хүшэр худэлмэридэ даданхай, худэр, хүсэтэй хүн байхаhаа гадна үншэржэ, хэнээржэ ябахадань, туhалhан улад, зоной ашыень харюулха сэдьхэлтэй, hанаhан хүсэнээ табихагүй, угаа зориггой хүн байгаа гэдэг хэлэлтэй.

Нютагаархидни Тангабай нагасымни амидыдань, тэрэ худаг нэрээрнь нэрлэжэ, нангинаар сахидаг болоhон. Мунеешье тэрэл зангаараа оршодог.

Иигэжэ хүнэй амидыдаа бүтээhэн hайн hайхан үйлэ хэрэг унтараагүй, илангаяа залуу, ургажа ябаа үетэндэ мунеешье жишээ болоиол.

М. БУРУЕВ.

Буряад ороной аршаа

ГААРГЫН ЭРЬЕДЭ ТҮРЭhЭН БОДОЛН

Хурамхаанай аймаг Түнхэнэй аймагhаа дутуугүй эм домто, аргаламжын шанартай аршаан булагуудаар баян юм. Гааргын, Аллын, Хүшэгээрэй, hэюугэй, Үмхэйн аршаануудые абаhаар дурдемаар.

Мунее би нанаhанайнгаа амаралтада байхадаа, Гааргын совхозой амаралтын баазада hүүлэй хоёр жэлдэ амарааб. Гаарга голой эрьеэр одоол үзэсхэлэн hайхан лэ. Эндэхи агаар, уhанай арюун тунгалагые, аршаанта булагайнь амидаралта хүсые мартан дууламаар даа.

Хуймаата энэ үедэ хүн зоной олон юумэндэ хайша хэрэг хандалгатай болоходо, байгаалиин баялиг — аршаан булагууд тухайгаа hанаагаа эзэлүүдгүй зобомоор. Эндэхи баазын директор байнан Риччин Нимаевич Балдашкиев амарагшадай түлее hүүлэй мэдүүдтэ яhала оролдолгоо гаргаhан юм. Банна шэнэ корпус, медпункт, кино-бүүдхэтэй томо столово бариглаа. Амаралтын hайн байрануud жэрылдэнхэй. Мебель, аяга аммарта дутамаггүй. Car соогоо хамhабариин ажахы эмхидхэгдээ hэн.

Мунее үедэ курорто-баазые пенсионер Д. Г. Аюшеев хүтэлбэрилдэг юм. Тэрэнэй оролдолгоор амаралтын газар хангамжатай байдалтай. Гэбэшье түналамжа, дэмжэлгэ үшеел дуталдана. Слесарь-сантехник, врач, хамhабариин ажахын худэлмэрилэгшэд хэрэгтэй байгаа. Тезд совхоз мунгэн hангаар дуталдана, иимэ олон худэлмэрилэгшэдтэ салин хүлнэ түлэхэ аргагүй.

Ушар тиимэнээ амаралтын, үйлэдбэриин байрануud car соогоо заhабарилагданагүй, аршаан damжуулдаг соргонууд жэбэржэ муудана, хэрэглэмжэнээ зариманиинь гарана. Зайн гал үгэдэг дизельнэ двигатель car үргэлжэ эмдэрнэ, тиихэдэнь гэрэлгүй hууха car гарана. Радио үгы, телефонно холбоон үе-үе болоод таhалдана. Медицинскэ, ажаhуудалай талаар хангалга гэжэ үгы. Хамhабариин ажахы тон муу байдалда. Курортдо амарагшад удэрэй дүрбэ дахин хоол бариглаа, гэбэшье овощ үгы юм.

Хэдэн жэлэй саана 1500 дүрбэлжэн метр-талмайтай теплицэ эндэ бариглаа hэн. Ашаглалгада тушаагдахаар бэлэн болонхой, тезд гурбан жэлэй туршада миин байна. Тус теплицэ райпотребсоюзай мэдэлэй юм. Гэбэшье эндэхи хүтэлбэрилэгшэд хүн зон тухай, мун ееhэдтее олзо олохо тухай hанаата болоногүй хэбэртэй. Эртын овощ ургуулжа, ганеашье курортые бэшэ, мун аймагые бүхыдэнь хангаха аргатай байгаа ха юм. Гурбадурбэн хитадуудые уряа haa, болохотойл байгаа. Нэгэ талаhаа халуун аршаан уурлаараа теплицые дулаасуулжа байха, нүгее талаhаа Гааргын уhаар овощ уhалгадаха. Теплицын худэлмэришэдтэ байрын томо гэр car соогоо бариглаhан аад, юундэшьеб задалагдаhан, ондоо тээшэ абаашагдаhан гэлсэнэ.

Хурамхаанайхид ахамад үеын зоной хэhэн юумэ ехэшье сэгнэдэггүй ха гээд ажагламаар. Таб[illegible] онуудта Хурамхаан гол [illegible]ээ ГЭС бариглаhан, эндэhээ бүхы аймаг зайн галаар хангагдадаг болоhон юм. Ниитэ нэгэн эльэ хүсэнэй системэдэ оробобди гээд, тус ГЭС хаагдаа hэн. Мунее зайн галай car үргэлжэ дуталдажа, унтраагдажа байхада, энэ электростанци одоол хэрэгтэй болохо бэлэй. Мунеешье оролдоо haa, тэрэниие hэльбэн байгуулжа боломоор ааб даа.

Улаан-Удын шубуунай фабрикын филиал аймагта анхан бии hэн. Нютагай зондо ехэл аятай байгаа. Тезд дээрэнээ захираалтаар мун лэ хаагдашаhан юм. Тахянууд дан жэжэ үндэгэ гаргана гэhэн шалтагаантай hэн ха. Энеэдэтэй бэшэ гү? Тезд мунее бүхы юумэнэй дуталдажа байхада, энеэдэн бэшэ, ханяадан болоол даа.

Дэлгүүрэй экономикын эрхэ байдалда курортые бее даанги балансда, гүйсэд ажахын тоосоондо туулха хэрэгтэй гээд hанагдаа. Энээнэй тулада совхозой хүтэлбэрилэгшэд эндэ худэлмэришэдее амаруулдаг ажахынуудhаа мунгэ суглуулха hэн аабза. Мун банковска урьhаламжа хэрэглэхэдэ болохо байгаа. Эндэhээ холо бэшэ, Маараг гэhэн газарта малай бэлэшэхэ нуга сабшалан бии. Үхэр, мори барижа, hү, мяхаар амарагшадые хангахада болохол. Зун, намарай үедэ тайгын хэшэг — алирhа, жэмэс, hархяаг оршон тойрон — ееhэдее ееhэдэгее хангахада, ееhэдее гаргашаяа тэхэрюулхэдэ бодото арга боломжонуудай нэгэн бэшэ гү? Бүри революциин урда Баргажанда алта бэдэрэгшэ Новомейский Гаарга голой захаар Икадай шэлэнүүд тээшэ харгы гаргаhан юм. Энэ харгы мунее үгы шахуу болонхой, хүүргэнүүд хуу hаланхай. Гаарга гол дээгүүрхи хүүргэ аварийна байдалтай.

Үйлэдбэриин, дэлгүүрэй шэнэ харилсаануудай тогтожо байхада, бэлигтэй бэрхэ, шумууhан шууд хүнүүд олдожо, курортые худалдан абаха, бодото эзэдынь болохо аабза. Хэрбээ ёнотой эзэдэй байгаа haa, Гаарга голой эрьеэр хоohон баанха, бог шорой харагдаха hэн аал? Хуули бусаар агнуури хэгшэдые элиргүүлхэ, балшыса бариха байгаа. Нёдондо сентябрь hарада халуун аршаанай урдан ородог, үбэлдее хүрэдэггүй уhанда ангир шубуун гансаараа амидардаг байба. Далаа хухаранхай hэн. Хабартаа табан бишыхан ангир ниидэжэ ерээд, зунаа дүүрэн суггаа байба. Эгээл сентябриин 1-нэй үдэр дулаан орондоо ниидэжэ ошохоор агаарта дэгдээ hэн. Гэмэлтэhэн ангирынь дахинаа үбэлжэхеер үлее. Гэбэшье хоёр хүлтэ дээрмэшэд юу байлгаха hэм, ангирые буудажа олзолоод абаашаа гэжэ дуулдаа hэн. Энээхэн амитаниие эндэ амарагшадай хайрлажа, хооллуулжа байхадань, харата хомхойшуулда hэшхэл хаана байба гээшэб!

Бүхыдее Хурамжаанай, Баргажанай аймагуудай оршон тойронхи байгаали хохидолдо оронхой гэбэл, алдуугүй. Илангаяа Дээдэ Хүнтэйн полячнууд амигүй болотороо гэхээр бог үбhеер хушагданхай. hахалиин, Дэрээнэй, Гааргын совхозуудай полинуудые хаража гайхаа hэм. Урасхал эльhэг элбэг болоо. Хүнтэй удангүй сүл губи мэтэ болохо аа гү гээд hэжэглэмээр. Хүрьhэ хамгаалха, нуралгаhаа hэргылхэ агротехникэ сахигданагүй, зурууд модон hуулгагданагүй. Республикын правительство, Буряадай худее ажахын эрдэм шэнжэлгын институт эдэ полинуудта бодото анхаралаа хандуулхаар болоо. Арадай депутадуудай районно Соведүүд агрономическа, экологическа худэлмэри шууд гартаа абаха ёнотой гээд hанагдана.

Модо отололго ехэ хохидол үзүүлнэ Майскын лесхозой модо бэлэдхэгшэд дутын газарнуудай (Шэлбэнги, Хуллаг г. м.) модо дуу hаад, мунее Баргажан, Гаарга, Аргада голнуудай эхээр отололго хэнэ.

Хурамжаанай отололгоо гажанай [illegible] нитарна [illegible] табигдаха [illegible] дана.

Энэ [illegible] экологическ болоно. [illegible] дэл (му жанhаа [illegible] кубометр гаал даа. [illegible] та ажаhуу ямар нэг Үгы ааб Гэхэhээ модые [illegible] түлеелэгш Харин [illegible] жедтэ ко ногуй, хэ хэрэглэлгэ хэгданагүй Эндэхи най суу логдодог hаниинь абаашагда республик

Дүүдтэ [illegible] хүүг, Шэ нуудhаа [illegible] дуратайш ган маш бартаа [illegible] лэдэг даа Эдэ бүл тобшолоо ряадай [illegible] вет респ тэ байда ойлгосье тадхахые рынгее [illegible] зеерини хагүй хали га тухай Минии hа приятиную най, газ ургамал республик ёнотой.

Энэл [illegible] таалаараа бээз даа ха бшуу нүүдээр нние ниие хизаар, гэй гүрэ тэйгээр хэ ха аргаты ажаhуугш иигэжэл тобшолоо

РЕДАКЦ
шагшадт
шаан бу
хүсэлтэй
гээгыт.

ХҮГЖЭМЭЙ БАГША

...нии зургаан наһатай тулюурхан үхибүүн ябахада, абамнай наһа барашоо һэн. Эжымнай бидэнние гансаараа шахуу тэжээжэ, тэдхэжэ ябаһанаа, хатуу шэрүүн дайнай 1944 ондо таби гаратайдаа наһаньһаа нүгшэһэн юм.

Дашицырен Жамбалов бүри бага балшар наһаньһаа эхилжэ, «шэхэ һайтай хүбүүн» гэжэ зондо һайса хэлсүүлжэ эхилһэн байха. Тиимэшье байгүй аргагүй. Нэгэ нимэрхүү һонин үшар тухай эндэ халта тобшохоноор хөөрэнгүй гаража болохоор бэшэ байна.

Түлмасаан голой эрьедэ туганнуудаа адууяжа ябаһан хүршэнэрэй анда хубүүд — Подноогой Жамбалай Дашицырен Юмсэрэнэй Арсаланай Абида хөөр ааяма халуухан зунай нэгэ үдэр эугаалан хүхилдэхэ аза талаантай байһаниинь мартагдашагүй. Дашицырен бургааһан яимбэзэр хүгжэм эвдэлүүлжэ, Абида нүхэрынь хонгёохон хоолойгоороо аялга тоталуулжа байһан гэхэ. Энэ миниий хөөрөөньһөө таанад юу хэзэ бага сага тухайлаадшье абажа болобо хөт.

Нэзрээшье, юумэн гээшэмнай баһал дэмбэрээтэй байдаг ха юм даа. «Хүн болохо багаһаа, хүлэг болохо унаганьһаа» гэжэ манай бүряад зон дэмы хоохон хэлсэдэгүй гээшэ. Бургааһан лимбэтэ Дашицырен хубүүмнай хожомынь Агын багшанарай һургуулиин хүгжэмэй багша, РСФСР-эй һургуулиин габьяата багша болоһон, нүгөөдэ хонгёохон хоолойтой Абидамнай РСФСР-эй габьяата артист, Бурятадай республикын суута дуушан болоһон, Ага тосхонойгоо соёлой байшанай тайзан дээрэ Дашицыран Жамбаловайнгаа жаран наһанай баярай үүлэлгэ дээрэ эдэ хөөр унагаан нүхэдэй тэбэрилдэн, таалалдажа байһье 1978 оной февралиин 11-нэй үдэр бидэ хаража, сэдьхэлээ уяран, үнэн эрхэньһөө баярлажа һууһан байнабди.

Дашицырен Жамбалович бага наһаньһаа үзэг бэшэгтэ яажа һураһан тухайгаа бидэндэ нигэжэ хөөрэнэ:

— 1926 ондо эжымни наймаатайхан намайгаа мори тэргэдэ һуулгажа, Ага асараад, һургуулида оруулһан юм. Түрүүшымни багшанарай нэгэниинь Антонина Васильевна Косырева болоно. 1931 ондо зургаадахи класс дүүргээд, Агын багшанарай һургуулида орожо, хөөр жэл һурааб. Мария Тимофеевна Хамаганова, Николай Афанасьевич Алсаса намда багшалаа һэн. 1938 ондо "үбшэнэй шалгаагаар багшынгаа һургуули орхижо, тэрэ жилдээ Зугаалайн һургуулида ахалагша пионервожаталаар ажаллаһан хүмби. Хойто жилынь Улаан-Удэ хото ошожо, хүгжэмэй һургуулида ороод дүүргэмсээрээ, Буряад-Монголой гүрэнэй филармониин абтажа, наадааша артист мэргэжэлтэй болоһон байнаб. Тэндэ орожо, гурбан һара хүдэлөөд ябатарни, намайе сэрэгэй албанда абаһан юм...

Тиигэжэл Дашицырен Жамбалов эрэ түрэһэн хүн хадаа ток түрүүшынхиеэ Владивосток хото ошожо, Номгон далайн сэрэгэй флодто алба хэбэ. Тэндэ залуухан буряад морягай хүгжэмдэ бэрхыень мэдэжэ, хүгжэмшэдэй түсгаар заводто абажа, һургаһанайнгаа һүүлээр Номгон далайн сэрэгэй флодой дуу хатарай ансамблиин оркестртэ наадахыень эльгээһэн байха юм. Дүрбэн жэлнээ үлүүхэн ансамблиин дэргэдэ алба хэжэ ябахадаа, тоо томшогуй олон — хэдэн зуугаад наадануудые далай дээрэхи корабльнуудай ба эрье шадарай морягуудта харуулһан байна.

1944 оной сентябрь һарада старшина Жамбалов хүгжэмэйнгээ кларнет орхижо, гартаа буу барижа, Эхэ ороной хамгаалалсахяа, фронт мордоо болэй. Нэгэдэхи Украинска, Гурбадахи Белоруусска фронтнуудаа дээрэ эрэлхэг зоригтойгоор дайсадтай тэмсэ. Хатуу шэрүүн, һүреетэй нэгэ байлдаанай үедэ Дашицырен хүндеер шархатажа, Литвагай республикын Каунас хотын сэрэгэй госпитальдо эльгээгдэжэ, удаан саг соо бэеэ аргалуулха баатай болоһон байха юм.

— Госпитальдо саг үргэлжэ хэбтэжэ байха гээшэ хэсүүл юм һэн даа. Хүн гээшэ бэе дээрээ үбшэ зоболон еерее үзеегүй һаа, юушье мэдэхэгүй, — гээд, Дашицырен Жамбалович нам тээшэ сэхэ хаража, сэлмэг нюдеерее энезбхилэн, аниб-аниб шабхасагаагаад, саашань хөөрөөгее иигэжэ үргэлжэлүүлэб:

— Удэр сагай утада залхууржа гэхэ юм гү, хаа яахан тэндэ байһан мандолина гартаа баряад, аргаахенаар түрэлхи буряад аялгануудаа наадажа туршадаг байгааб. Нэзрээшье, миниий тиигэжэ һуухадамни, эльгэ зүрхэмни хүмэрижэ, түрэл тоонто нютагни үзэгдэхэдэл гэжэ, ая гонгын аятай үнэреер амилһан шэнги бологшо бэлэйб. Хажуугаарни шархатаашад намайе тойрошоһон, миниингээ наадаһан элдэб аялга хүгжэмүүдые һайхашаан шагнажа, үнэн зүрхэньһөө баясадаг нэ. Нэгэтэ сэрэгэй госпиталиин иоён ажалаараа ябажа ябатараа, минии олон зоной дунда мандолина дээрэ наадажа һуухые хөөрөө шагнаад, ехээр баярлажа, шархатаһан сэрэгшэдтэ үдэр бүри хахад час хүгжэм наадажа байгты гээд намда зорюута захиралта үгэһэн юм. Нөөмнай, магад, дуу хүгжэмдэ аргагүй дурятай хүн байжа болоо. Тиимэ тула хүгжэмэй эзэдэлхые тэрэ ямаршье һайн эм домһоо үлүү дэрэшэ сэгнэхэ байгаа ха юм...

1945 оной намар сэрэгэй старшина Дашицырен Жамбалов дайшалхы албаньһаа табигдажа, түрэл һайхан Ага нютагаа бусажа ерэһэн байна. Нютаг ороноо бусажа ерээд, түрүүшын хэдыхэн жилнүүдтэ округойнгоо арадай театрай хүгжэмшэдэй ударидагшаар, мүн театрай директорэзэр тэрэ амжалтатайгаар ажаллаа. Удаань 1949 оной декабрь һараһаа эхилжэ, үбгэн наһан болотороо, Агын багшанарай һургуулида дуу хүгжэмэй багшын тушаалые эсэшэ сусашагүйгөөр, үнэн сэхээр, нэрэтэй түрэтэйгөөр дүүргэжэ ябаһаниинь олондо һайшаалтай. Иигэжэл эндэһээ тэрээнэй түрэлхидэйнь бэлэглэһэн баян эрдэни хэшэг улам саашаа эзэдэлээ гээшэ.

Дашицырен Жамбалов эндэ хүдэлжэ байха саг соогоо ерээдүйн багшанарай хүгжэм шудалха талада, мүн округойнгоо зоной дунда аялга дуунуудай ба соёл гэгээрэлэй саашадаа улам улыгамаар дэлбэрхэ талада аргагүй ехээр анхаралаа хандуулһан байна.

Агын багшанарай һургуулида дайн сэрэгэй дүүрэһэнэй удаадахи хатуу хэдэн жэл соо тон эдэбхитэй һураншадые суглуулжа, түрүүшээр ород арадай оркестр байгуулһаниинь мэдээжэ. Хүгжэмэй багша Дашицырен Жамбаловай ехэ эдэбхи оролдолгоор, мүн тэрэшэлэн Агын багшанарай һургуулиин директор Борис Львович Лигын дэмжэлгээр Улаан-Удэ хотодо ажаһууһан Урда-Ага нютагайнгаа Бальжинима Дугаров гэжэ аогагүй шэн нарин дарханда буряад арадайнгаа хүгжэмэй элдэб янзын инструментнүүдые бүтээлгэжэ асараад, буряад арадай хүгжэмэй оркестр эмхидхэжэ, олониитэдэ ехээр һайшаагдаһан байна. Тиигэжэл ая гангын үнэреер хэдынэйшье сагта анхилжа байдаг аглагхан Агымнай үргэн үүжэм тала нютагуудаар буряад аялга дуунууд эзэдэлжэ, мүнөөни мүнөө болотор замханагүй ха юм.

Багша Дашицырен Жамбаловай еерынь ажалай эрмэлзэлэй хажуугаар тэрээнэй саашанхи ажал хэрэгүүдтэнь аргагүй ехээр туһалалсаһан зон яһала олон байха. Тэрэ үедэ округой соёлой таһагые даажа ябаһан Жигжитжаб Доржиевич Доржиев, залуудаа сугтаа ажаллаһан, мүнөөнэй суута композитор Базыр Очирович Цырендашиев болон үшее олон нүхэд болоно.

Тиихэдэ Дашицырен Жамбаловтай хамта Дагба Ринчинов гэжэ хүгжэмэй багша тэрээнэй үнэгэрэгшэ жэлнүүдтэ тон дутынь туһалагша ябаа гэжэ эндэ хэлэнгүй гарабал, буруу байха болоно. Дагба Ринчинович Ринчинов гээшэмнай баһал түрэлхиин аргагүй ехэ бэлигтэй хүнүүдэй нэгэн гэжэ тоологдодог.

Эдэ хөөроймнай хажуугаар баһал бэлигтэй дууша залуу хүгжэмшэд олороо үргэн гаража байнхай. Цыдып Батомункуев, Валерий Воронов, Бато Бальжинимаев, Валерий Базаров, Герман Попов болон бэшэ олон нүхэд арадай хүгжэмэй оркестрэй саашаа дэбжэхэ, бэежэхэ талада тус тустаа тусгаар габьяатай гэжэ хэлэхэдэмни болохо.

1960 гарен онуудта округойнмай тала нютагуудаар үрэн һайханай нааданай харалгануудэ эхилжэ, саашадаа, бүри эршэмтэйгээр ябажа, Агымнай округой нэрэ солые айхабтараар үргэньһөнь бидэ мэдэнэбди. Эдэ харалгануудэ соогуур Дашицырен Жамбаловай ударидадаг Агымнай багшанарай һургуулиин буряад арадай инструментнүүдэй оркестр магтуулхааралаа магтуулжа, Шэтэ хотодо болоһон харалгада һайшаагдажа, 1965 оной март һарада Хабаровск хотодо үнэргэгдэдэһэн зональна харалгада бүхы зондо магтуулжа, лауреадай нэрэ эзэгдэдэ хүртэһэн юм.

Тэрэл жэлээ Шэтэн областиин наян хүгжэмшэд, тэрэ тоодо манай округой гушан гурбан хүгжэмшэд Москвада болоһон Бүхэроссин худеегэй хүгжэмшэдэй уран һайханай харалгада хабаадажа, областиингоо үндэр нэрэ турые эрхим һайнаар хамгаалһан габьяатай.

Хүгжэмшэдэй дунда Ага нютагаймнай арадай филармониин оркестр хабаадажа, һанагдаагүй ехэ үндэр сэгнэлтэдэ хүртэһэн байха юм. Кремлиин Съездүүдэй ордон соо Бүхэроссин уран һайханай нааданудэй харалгын түгэсхэлэй ехэ концерт болоо һэн. Агымнай арадай филармониин оркестр Кремлиин энэ ехэ ордон соо наадаяа харуулха ямар тиимэ ехэ хүби заяатай, аза талаантай байгаа гээшэб!

Уянгата һайхан буряад хүгжэм, дуунууд эзэдэлжэ, Москва хотын зоной эрхэ сэдьхэл ехээр худэлгэһэн байха юм. Һүүлээрнь суута композитор, РСФСР-эй арадай артист Анатолий Новиков иигэжэ бэшээ һэн: «Дашицырен Жамбаловай ударидадаг Агын буряадай округой оркестр «Буряад аялга дээрэ зохёогдоһон хүгжэмэй фантази» фортепьянатай хамта наадаа. Энэмнай арадайнгаа аялга хүгжэмнөө үндэсэлжэ бүтээһэн, алишье талаһаань харахада, тон һайхашаамаар, һанагдаа, үзэгдеегүй гэхээр зохёол болоно. Тэрэниие хүгжэм наадагшад түсгаар үнэн зүрхэнөө, тон ехэ шадабариин ашаар гүйсэдхэнэ». Түбэй газетын худаһануудта жииртээл нимэрхүү үндэр сэгнэлтэдэ, магтаалда хүртэһэн байна. «Мосфильм» манайхиниие «Арадай бэлигтэн» гэһэн баримтата кинофильмдэ оруулхаяа буулгажа абаһан юм.

Энээнэй һүүлээр Дашицырен Жамбаловай ударидадаг суута оркестр хөөр дахин Эрхүү хотын тайзан дээрэһээ, мүн Москва хотодо наадаяа харуулһан байна. Съездүүдэй ордон, П. И. Чайковскиин нэрэмжэтэ концертын зал, Уран зохёолшодой түбэй байшан, Түбэй телевидени, кино буулгадаг талмай гэхэ мэтэ бултадаа манай наадашадые халуунаар угтажа абаа.

Хэрбээ манай оркестр түрүүшээр Москва ошоходоо, буряад арадайнгаа аялгануудые наадажа үгэһэн һаа, хожомынь совет, ород болон бэшэ оронуудай зохёолшодой гайхамшаг бүтээлнүүдые гүйсэдхэнэн байха юм.

Дашицырен Жамбаловтай зэргэлэзд, тэрээнэй үнэн сэхэ шабинар ажаллажа, тэрээндэ аргагүй ехэ найдабарита тулга боложо, хүгжэмэй багшын һанаһан һаналай, бодоһон болодой саг соогоо түргөөр, шанартайгаар бүтэхын тула ехээр оролдодог байһаниинь баярламаар.

Залуушуулай дунда үнэн зүрхэньһөө аргагүй еха хүмүүжүүлгын худэлмэри ябуулдаг байһанайнь тулее багша Дашицырен Жамбалович Жамбаловта РСФСР-эй һургуулиин габьяата багшын хүндэтэ нэрэ зэргэ олгогдоһон, мүн тэрэшэлэн тэрээнэй эрхим һураншэ байһан, ажалайнь түрүүшын туһалагша ябадаг багша Дагба Ринчинович Ринчинов РСФСР-эй соёлой габьяата худэлмэрилэгшын хүндэтэй нэрэ эзэргэтэй болоһон байха юм. Агын багшанарай һургуулиин хүгжэмэй эдэ хөөр багшанар, багша шабаи хөөр, тон нэгэ һанаалтайгаар буряад арадайнгаа соёл гэгээрэлэй улам саашаа дэлбэрэн хүгжэхын, һалбархын тула бүхы хүсэ шадалаа гаминангүй оролдоно.

Багшанарай һургуули гээшэмнай хүгжэмэй һургуули бэшэ хе юм. Тиимэ тула һургуулиин һураншадай оркестртэ хабаадаха ябадал — тон еөһэдынь һайн дураней хэрэг байха жэшээтэй. Һуралсалай дүрбэн жэл соо һураншадые хуудаһан дээрэ бэшээтэй ноотонуудые алдуугүйгөөр, сэбэрээр уншажа, мүн хүгжэмэй инструмент дээрэ наадажа һураха гээшэ бэлэхэн хэрэг бэшэ. Энэ харгыгаар ябажа гараһан, мүнее үедэ һургуулинуудта худэлжэ ябаһан багшанар энээниие тон һайнаар мэдэнэ ёһотой.

Дашицырен Жамбалович гээшэмнай һураншадые дуу хүгжэмдэ һургахадаа, баһал еөрын тусгаар оролдолготой, оншотой хүн юм. Тиимэ байнгүй аргагүй юм ааб даа. Юундэб гэхэдэ, хүн бүхэн хоорондоо адли байдаггүй. Һураншадые бүхэндэ тусгаар ондо ондоо анхарал, хандалга хэрэгтэй гэжэ багша Дашицырен Жамбалов һайса мэдэдэг, тиимэһээ ажальнь ураншатай, һураншадынь бэрхэмүүд ябадаг.

Энэ хэрэгые хараада абажа, ерээдүйн багшанарай кадрнуудые бэлдэхэ хэрэгтэ амжалтануудые туйлаһанайнгаа түлее СССР-эй Эрдэм һуралсалай министерствын болон дээдэ һургуулиануудай профсоюзуудай ЦК-гай зүгһее 1986 оной февралиин 2-то Хүндэлэлэй грамотаар тэрэ шагнагдаһан юм.

Манай округ соо тусгаар габьяатай байһан зондо «Агын округой хүндэтэ эрхэтэн» гэһэн нэрэ зэргэ олгогдодог гээшэ ааб даа. Агын багшанарай һургуулиин хүгжэмэй багша Дашицырен Жамбалович Жамбаловай габьяае үндэреер сэгнэжэ, «Агын округой габьяата эрхэтэн» гэһэн нэрэ зэргэдэ хүртэхэ аабзабди гэжэ һанагдана.

Багшалха ажалайнгаа хажуугаар Дашицырен Жамбалов зоной эльгэ зүрхэнэй, сэдьхэлэй хүмэрихеер элдэб һонирхолтой гоё һайхан зохёолнуудые найруулһаньһ бидэ мэдэнэбди. Тэрээнэй бэшэһэн хүгжэмтэ пьесэнүүдые, буряад арадай аялгануудые дээрэһээ мүндэлһэн полурри, «Пионернүүдэй дуун» болон уран зохёолшо Жамьян Балданжабоной «Алтан самсаал» гэжэ зохёолой үгэнүүд дээрэ бэшэгдэһэн марш гэхэ мэтые бидэ элихэнээр һананабди.

Гэхэтэй хамта 1968 оной июль һарада Согто-Хангилда болоһон дуу хүгжэмэй конкурсдо хабаадажа, «Эхэ нютагай» гэжэ Дагба Ринчиновэй үгэнүүд дээрэ найруулһан дууниинь конкурсын жюридэ һайшаагдажа, хөөрдохи мүнгэн шанда хүртэһэниинь һайшаалтай байдаг. Энэ дууе согтохангилайхид зунайнгаа ехэ наадан дээрэ, мүн баһа залуушуулайнгаа түрэ хурим дээрэ олоороо суглархадаа, ехэ эдэбхитэйгээр, түрэл эхэ тоонто нютагаа магтан түүрээжэ, дэмбэрэлтэй һайхан үгэнүүдтэнь шүтэн дуулалдажа байдаг зоншалтай.

Энэ дэмбэрэлтэй һайхан дуунуудай үгэнүүдые дурсан хэлэжэ, хүгжэмшэ багша Дашицырен Жамбаловта ута наһа наһалжа, удаан жаргал эдлэжэ, дуу хүгжэмэй долгин соогуур жаргажа, олон ашанар, зээнэрые тэбэрин таалажа, аглаг һайхан Ага нютагтаа ажана тайбан, Валя абгайтаяа ажаһуухыень хүсэбди.

Д Р. ЦЫРЕНЖАПОВ.

Ширэб-Нимбу Хубитын хорин 11 эсэгтын уг гарбалай түүхэ

(Үргэлжэлэл. Эхиниинь ниварийн 14, 16, 23-най номернуудта).

Энэ буса түрэлтэнэй үсхэбэрилһэн малнууд дутэ шадар городуудай ба селениин зон болон заводуудэй алтанай бэдэрэлгэнүүд болон элдэб сангай барилга гэхэ метэдэ маяа, тоно тэригүүтэн туһатай болодог юм. Үгы гэбэл, Монголой малнуудые хэзээдэ худалдан абажа, харини гүрэнһөө үргэлжэ тоно, мяханай хэрэгсэлые абажа байха болоно. Тиихэ болоходоо, эдэ буряадуудай талханай тарилгада зохимжотой, нютагай зон тарялангай үйлдбэридэ шухала оролдодог болоод, энээн тушаа буддын шажанай ламанаршье маша зүдхүүлдэг юм. Ушарынь талханай тэжээлые амитанай аманда хүрэхэгүй байһан тулада, нүгэлэй үйлэтэй барилдахагүй арюун тэжээл юм гэдэг.

Хорин Анаагай степной дүүмын мэдэл дотор мунее тоологдожо байһан тарялан дүүшэнь 16 224 болоод, экономическа 14 магазинуудтай, тэрэнэй дотор тоологдожо байһан талхан 48672 шэтэбэрьтэ байна.

Һүүлэй сагта буряадууд энэ талханай тарилгада зохихогүй газартай байбашье, сабшаланай газарта арилгаха, уһалха гэхэ мэтэ худэлмэридэ оролдожо байдаг байна.

Энэ мэтэ газарай үйлэдбэриин худэлмэри болон түбхинэжэ һуухын байдалда ламаар зудхүүлдэг, ушарынь, Буддын анханда түрэһэн ба шажан дэлгэрһэн Энэдхэгэй орон болон тэрэ мэтэ, Түбэд орон түбхинэнэн байдалтай ба газарай болон тарялангай үйлэдбэрөэр амидаржа һуудагай тулада бэлэй.

Иимэ зэргын аша түрэхын байдал, жэшээнь, Анаагай Хорин байдалай зэргэ бэлэй. Нүгее Агын степной дүүмын мэдэлэй буряадуудай ехэнхи хуби эшэгы гэрэйнгээ нүүдэл хэжэ, малай үсхэлгэдэ оролдожо байдаг. Энэнь газарай зохимжоор ба модо хоморгой тала газар нютагтайнь ушарһаа болоһон юм. Анхан сагта һууһан эрхим ургасатай Энгидэй гэжэ нютагаа Хорин зоной ахамадай дурадхалгаар тарялаанда ехэ туһатай гэжэ үгтэнэнһөө тиимэ ургасагүй, ганса малай үсхэлгэдэ туһатай тэды бэлшээрнин нютагтай болоһон, тэрэнь 1806 оной июниин 29 үдэрэй сааза дотор тодорхой дурсагдаһан байна. Харин тэдэнь еөһэдынь дасанай дэргэдэ бацаг бариха ба мүргэлэй сагуудта амар байхын зорилгоор модоор байшан гэрнүүд ба эдэзнэй гэрнүүд, амбаар г. м. олоор барижа байдаг. Тэрэ журам хэтэдээ түбхинэжэ һуухын оролдолгын гэшүүн болохо болоно.

Буряадууд түбхинэжэ һуухые туһатай дээрэ үнэмшэлжэ мэдэбэшье, тэрээнһээ айха хөөр шалтагаанһаа зүбшэдэггүй юм, элирхэйлбэл:

1) еөһэдынь анха изагуурһаа эзэлжэ һууһан газартаа Ехэ дээрэһээ үгтэһэн эрхэн дүүрэн баталагдаһан тулада, хэрбээ түбхинэжэ һуубал, газарнай дүүшээр хэмжэгдээд, тарялаан мэтэ оброгой албанда оруулагдаха болохобди гэжэ һэжэглэдэг; 2) тэрэшэлэн сэрэгэй албанда оруулагдаха болохобди гэдэг.

Тиин сэрэгэй албанда орохоо айха шалтагаан болбол буряадуудай тэжээл малай мяхан болон һүнһее гергагдаһан айраг ба аарсан гэхэ мэтээр амидардаг тула город газарай байдалда бэеынь амидарал зохидоггүйһөө бэлэй.

Энэшье 1-дэхи ба 3-дахи бригадын хасагуудһаа үнэгэрһэн 1850 гаран ондо Эрхүүгэй городто алба хэһэн хасагуудта гэмтэлгэ болоһон байгаад, тэрэшэлэн 2-дохи бригадын хасаг зонпоо Амаэй эзэгэ ябагшадта зохилон Ёолоогүй (зохёогүй) тулада юм.

Тэрэ болбол Хорин буряадуудай газарай эзэлбэриин эрхэнь. Ехэ дээдэ бүри 1806 ондо правительствующи сенадта үгэһэн саазын ёһоор, хүрин тамга даралгатай план ба грамота үгөөд, сэрэгэй албанда оруулхын зэргые үнэгэрһэн 1834—1842 онуудта үгтэһэн тухай грамота дотор дурсагдаһан эрхын ёһоор, жагсаагдагүй сэрэг гэжэ ополченскэ мэтээр орхихо гү, али үгы бол, тэдэнэй шадаха шэнээнэй тухайгаар ямар нэгэн хүнгэлэлтэ хүлэбэл ба захиргаанай байдалда тэрээгээр шалтагаалжа, хубилгалта болохогүйе мэдэбэл, бата һууритай болоконь холо бэшэ бэлэй.

Энэ Хорин буряадуудай модон гэрэй барилга ба талханай тарилга эхилһэниинь нэгэ зуун жэл шахам боложо байһан байна. Сог ерэхэ бүри оролдолгонь нэмэжэ байна. Тэрээнһээ гадна еөһэдынь дунда модошон ба түмэршэн, мүнгэшэд, шэрдэгшэд гэхэ мэтэ еөһэдынь эдлэбэриин хамаг хэрэгсэлые еөһэдее хэжэ байдаг болоо. Зүгөөр бүд нэхэлгэ ба булгайр хэхэ тэригүүтэн үгы байна.

Еөһэдын шүтэһэн шажанай болон мүргэлэй түбэд ба монгол номуудай модон барнууд һиилэгдэжэ, тэрээгээр дасанай дэргэдэ дарелга хэгдэжэ байдаг, үгы бол, тэрэ мэтынгээ номуудые Хитадай зүгһее худалдан абажа, харини гүрэндэ зөөриеэ алдажа байха болоно.

Иимэ ушөр Дээдэ правительствада анхарагдажа, Дотоодын хэрэгүүдэй министерствэнээшье зүбшөөгдэнэн ушартай.

Тэрэ мэтээр шүтэдэг бурхануудай хүрэг дүрсые зураагаар ба шабараар хээд, модон болон эзэд мэтээршье еөһэдөөшье хэдэг боложо, Хитадай зүгэй худалдаанда орохоһоо зогсожо байна.

Энэ мэтээр буряадуудай байдал улам һайжаржа байна. Эдэ зондо үсхэлгые, жэшээлбэл, үнгэрһэн сагай шалтагаануудаар 1795 ондо 17 345, 1831 ондо 25 067, 1858 ондо хөөр Хори 32 мянга үлэмжэтэй эрэ дүүшэтэй болоһон байгаад, энэ үдэсөөр 80 жэл соо нэгэ хуби нэмэхэнь лаб болоно. Тэрээгээр энээнһээ хойшо 100 жэл үнгэрхэдэ, 100 мянга хүрэхэ ба тэрээнһээ сааша 260 жэлдэ миллион хүрэхэ болоно.

Иимэ зэргын үсхэлгөөр зон улам бүри үдэжэ байха болоод, эзэлбэриин газар ганса хэмжээтэйгээр байха туладань, удаагүй багтамжагүй боложо, нүүдэлэй байдал зохидгүй болохо бата һууритай болоод, селеэни ба городоор һуухань зүгтее холо бэшэ бэлэй. Иимэ забһарта зарим буряадуудай хубүүдһээ элдэб һамуу ябадалай шалтагаанаар анхан түрэлхи табилангай эсэгэһээ бууртан зугаадаад, шэнэ үргэмжэлэгдэһэн эсэгэдээшье танилсажа шадаагүй үедэ хохидогшодшье байдаг байна. Буряадуудые һайжаруулхын тулада тэдэнние түбхинэһэн байдалда оруулхын аргые, тэдэнние христиан шажанда оруулха ба забһарнуудаар тарялашадые һуулгажа, ородой байдалда удардахэ гээшэ түбэгшөөлтэй ойлгомжо болоно.

Энэ христианство дэлгэрүүлэгшэдэй зариманиинь ганса зөөлжэ һууһан немнологоор бэшэ, буруу ябагшадые бэдэржэ, тэдэнэй гэмэй үүдэнһээ нүхэсэл болгон, хашаланаар идхажа, христиан шажанда оруулха ба тэрэ мэтын буряадуудай шүтэһэн шажанай ба Буддын хуули болон алибаа байдалай эзэгэдэ элдэб зүйлэй муудхал хэнэ. Тэдэнние шажанай мүреер һүнөөгдэһэн болгожо, тэдэнэй сэдьхэлыень улам шангадхаха нүхэсэл орьёлно.

Иимэ ушарта Байгалай үмэнэхи буса түрэлтэндэ буддын шажан болбол 20 жэл соо улам шангаар дэлгэржэ байна. Ушарынь юуб гэхэдэ, энэ газарта христиан шажанай миссинүүдэй дэлгэрһэнһээ болоо бэлэй. Энэ ушарые анжаралгүйгөөр Зүүн Сибириин генерал-губернатор ноён Синельников, ахалагша лама Вансогун гэм дээрэ тоолоһониинь дээрэхи түүхэ дотор элирхэй байна.

Энэ амитан бүхэн еөр еөрын шүтэһэн шажанда хайратайһаа болоно. Энээнэй үнэншэлэлгэ эртэ сагта Испаниин хаанай орондо болоһон түүхээр мэдэгдэхэ. Шажан гээшые юунэй тулада шүтэдэг юм гэбэл, хүн бүхэн еөрынгөө һүнэнэнэй тула шүтэдэг юм. Тиимэ тула еөрын һүнэнэндэ туһатай ба туһагүй шажанда шүтэхэнь хүнүүдэй еөрын таныг бол, тэдэнэй шадаха шэнээнэй тухайгаар ямар нэгэн хүнгэлэлтэ хүлэбэл ба захиргаанай байдалда тэрээгээр шалтагаалжа, хубилгалта болохогүйе мэдэбэл, бата һууритай болоконь холо бэшэ бэлэй.

Энэ Хорин буряадуудай модон гэрэй барилга ба талханай тарилга эхилһэниинь нэгэ зуун жэл шахам боложо байһан байна. Сог ерэхэ бүри оролдолгонь нэмэжэ байна. Тэрээнһээ гадна еөһэдынь дунда модошон ба түмэршэн, мүнгэшэд, шэрдэгшэд гэхэ мэтэ еөһэдынь эдлэбэриин хамаг хэрэгсэлые еөһэдее хэжэ байдаг болоо. Зүгөөр бүд нэхэлгэ ба булгайр хэхэ тэригүүтэн үгы байна.

Еөһэдын шүтэһэн шажанай болон мүргэлэй түбэд ба монгол номуудай модон барнууд һиилэгдэжэ, тэрээгээр дасанай дэргэдэ дарелга хэгдэжэ байдаг, үгы бол, тэрэ мэтынгээ номуудые Хитадай зүгһее худалдан абажа, харини гүрэндэ зөөриеэ алдажа байха болоно.

Иимэ ушөр Дээдэ правительствада анхарагдажа, Дотоодын хэрэгүүдэй министерствэнээшье зүбшөөгдэнэн ушартай.

Тэрэ мэтээр шүтэдэг бурхануудай хүрэг дүрсые зураагаар ба шабараар хээд, модон болон эзэд мэтээршье еөһэдөөшье хэдэг боложо, Хитадай зүгэй худалдаанда орохоһоо зогсожо байна.

Энэ мэтээр буряадуудай байдал улам һайжаржа байна. Эдэ зондо үсхэлгые, жэшээлбэл, үнгэрһэн сагай шалтагаануудаар 1795 ондо 17 345, 1831 ондо 25 067, 1858 ондо хөөр Хори 32 мянга үлэмжэтэй эрэ дүүшэтэй болоһон байгаад, энэ үдэсөөр 80 жэл соо нэгэ хуби нэмэхэнь лаб болоно. Тэрээгээр энээнһээ хойшо 100 жэл үнгэрхэдэ, 100 мянга хүрэхэ ба тэрээнһээ сааша 260 жэлдэ миллион хүрэхэ болоно.

Иимэ зэргын үсхэлгөөр зон улам бүри үдэжэ байха болоод, эзэлбэриин газар ганса хэмжээтэйгээр байха туладань, удаагүй багтамжагүй боложо, нүүдэлэй байдал зохидгүй болохо бата һууритай болоод, селеэни ба городоор һуухань зүгтее холо бэшэ бэлэй. Иимэ забһарта зарим буряадуудай хубүүдһээ элдэб һамуу ябадалай шалтагаанаар анхан түрэлхи табилангай эсэгэһээ бууртан зугаадаад, шэнэ үргэмжэлэгдэһэн эсэгэдээшье танилсажа шадаагүй үедэ хохидогшодшье байдаг байна. Буряадуудые һайжаруулхын тулада тэдэнние түбхинэһэн байдалда оруулхын аргые, тэдэнние христиан шажанда оруулха ба забһарнуудаар тарялашадые һуулгажа, ородой байдалда удардахэ гээшэ түбэгшөөлтэй ойлгомжо болоно.

Энэ христианство дэлгэрүүлэгшэдэй зариманиинь ганса зөөлжэ һууһан немнологоор бэшэ, буруу ябагшадые бэдэржэ, тэдэнэй гэмэй үүдэнһээ нүхэсэл болгон, хашаланаар идхажа, христиан шажанда оруулха ба тэрэ мэтын буряадуудай шүтэһэн шажанай ба Буддын хуули болон алибаа байдалай эзэгэдэ элдэб зүйлэй муудхал хэнэ. Тэдэнние шажанай мүреер һүнөөгдэһэн болгожо, тэдэнэй сэдьхэлыень улам шангадхаха нүхэсэл орьёлно.

Иимэ ушарта Байгалай үмэнэхи буса түрэлтэндэ буддын шажан болбол 20 жэл соо улам шангаар дэлгэржэ байна. Ушарынь юуб гэхэдэ, энэ газарта христиан шажанай миссинүүдэй дэлгэрһэнһээ болоо бэлэй. Энэ ушарые анжаралгүйгөөр Зүүн Сибириин генерал-губернатор ноён Синельников, ахалагша лама Вансогун гэм дээрэ тоолоһониинь дээрэхи түүхэ дотор элирхэй байна.

Энэ амитан бүхэн еөр еөрын шүтэһэн шажанда хайратайһаа болоно. Энээнэй үнэншэлэлгэ эртэ сагта Испаниин хаанай орондо болоһон түүхээр мэдэгдэхэ. Шажан гээшые юунэй тулада шүтэдэг юм гэбэл, хүн бүхэн еөрынгөө һүнэнэнэй тула шүтэдэг юм. Тиимэ тула еөрын һүнэнэндэ туһатай ба туһагүй шажанда шүтэхэнь хүнүүдэй еөрын таныг бол, тэдэнэй шадаха шэнээнэй тухайгаар ямар нэгэн хүнгэлэлтэ хүлэбэл ба захиргаанай байдалда тэрээгээр шалтагаалжа, хубилгалта болохогүйе мэдэбэл, бата һууритай болоконь холо бэшэ бэлэй.

Энэ Хорин буряадуудай модон гэрэй барилга ба талханай тарилга эхилһэниинь нэгэ зуун жэл шахам боложо байһан байна. Сог ерэхэ бүри оролдолгонь нэмэжэ байна. Тэрээнһээ гадна еөһэдынь дунда модошон ба түмэршэн, мүнгэшэд, шэрдэгшэд гэхэ мэтэ еөһэдынь эдлэбэриин хамаг хэрэгсэлые еөһэдее хэжэ байдаг болоо. Зүгөөр бүд нэхэлгэ ба булгайр хэхэ тэригүүтэн үгы байна.

Еөһэдын шүтэһэн шажанай болон мүргэлэй түбэд ба монгол номуудай модон барнууд һиилэгдэжэ, тэрээгээр дасанай дэргэдэ дарелга хэгдэжэ байдаг, үгы бол, тэрэ мэтынгээ номуудые Хитадай зүгһее худалдан абажа, харини гүрэндэ зөөриеэ алдажа байха болоно.

Иимэ ушөр Дээдэ правительствада анхарагдажа, Дотоодын хэрэгүүдэй министерствэнээшье зүбшөөгдэнэн ушартай.

Тэрэ мэтээр шүтэдэг бурхануудай хүрэг дүрсые зураагаар ба шабараар хээд, модон болон эзэд мэтээршье еөһэдөөшье хэдэг боложо, Хитадай зүгэй худалдаанда орохоһоо зогсожо байна.

Энэ мэтээр буряадуудай байдал улам һайжаржа байна. Эдэ зондо үсхэлгые, жэшээлбэл, үнгэрһэн сагай шалтагаануудаар 1795 ондо 17 345, 1831 ондо 25 067, 1858 ондо хөөр Хори 32 мянга үлэмжэтэй эрэ дүүшэтэй болоһон байгаад, энэ үдэсөөр 80 жэл соо нэгэ хуби нэмэхэнь лаб болоно. Тэрээгээр энээнһээ хойшо 100 жэл үнгэрхэдэ, 100 мянга хүрэхэ ба тэрээнһээ сааша 260 жэлдэ миллион хүрэхэ болоно.

Иимэ зэргын үсхэлгөөр зон улам бүри үдэжэ байха болоод, эзэлбэриин газар ганса хэмжээтэйгээр байха туладань, удаагүй багтамжагүй боложо, нүүдэлэй байдал зохидгүй болохо бата һууритай болоод, селеэни ба городоор һуухань зүгтее холо бэшэ бэлэй. Иимэ забһарта зарим буряадуудай хубүүдһээ элдэб һамуу ябадалай шалтагаанаар анхан түрэлхи табилангай эсэгэһээ бууртан зугаадаад, шэнэ үргэмжэлэгдэһэн эсэгэдээшье танилсажа шадаагүй үедэ хохидогшодшье байдаг байна. Буряадууд

ГАЙХАЛАА БАРАЖА ДҮҮРЭНХЭЙБ

Үндэр нанатай боложо, шадал тэнхээгэйнгээ барагдаха буринь байха юумэнһээ зүрхэ алдаха, зориг мохохошье ушар байдаг юм байна. Хүгшэрхэ, үбгэрхэ нанан элдэбээр ерэдэг ааб даа.

Үнгэрһэн 1991 онойхидол сэдьхэлэй иимэ найдамгүй байдалда Шэнэ жэл үгтанаа огто нананагүйб. Урдань торгон дээгүүр хүльбэржэ, тоһон соогуур умбажа ябаһан хадаа гайхана, тагнана бэшэб. «Зуд болоходоо зон дээгүүр, дайн болоходоо, далин дээгүүр» гэһэн үгые бэе дээрээ үзэһэн юрын буряадай хүбүүнби.

Нуурмагай хагдаар дүрэнхэ хэжэ, мэхинэтэй забруухаар үлэ залгажа ябахадаашье улад зонойнгоо үйлэ хэрэг бүтээлсэжэ, ороддожо ябагдаһан бэе байха.

Эсэгэ ороноо хамгаалгын Агууехэ дайнай гал дүлэн доро окоп соо хэбтэхэдээшье, эсэсэй илалтада аргагүй найдагша һэмди.

Холбомол ППШ автомадтаа
Хургаяа дүнгэжэ һуранхайлди.
Хоротон дайсадаа даражархёод,
Колхоздоо бусажа ерэхэлди.—

гэһэн сэрэгшэдэй дуун үгымни гэршэ болог. Гадаадаһаа ороһон дайсанаа илабал, дайн дажарай далинда орожо, доторхи байдалайнгаа хэдышье муудаа һаань, совет түрэнее богонихон саг соо һайжаруулха байһанда хэн тэрэ сагта этигээгүйб?

Аажамаар урдаһан Сэлэнгэмнай
Арюухан долгиёо эбхэрүүлиэ.
Армиһаа бусаһан ахайнарнай
Ажал, байдалаа түбхинүүлиэ,—

гэжэ колхозой клуб, улаан булан соогуур залуу басагад, хүбүүд дуулалдагша бэлэй.

«Аргагүй ехэ дайн дарагдаба. Хожомоо дабтагдашагүйгээр һүнэбэ. Иигээд саашадаа 60 жэлэй жаргал үзэхэ ёнотой юм» гэлсэжэ үбгэд хүгшэд байдаг бэлэй.

«Хүн бүхэн шадабариингаа эзэргээр хүдэлмэрилээд, эрилтынгээ эзэргээр эдлээд ябаха болохо» гэжэ багшанар, агитаторнууд хүн зондо ойлгууламжын хүдэлмэри ябуулха.

«Бидэ коммунизмын үедэ ажаһуухабди» гэһэн һайрхуу бардам үряалнууд хожомынь һургуулинуудта үлгэгдэнхэй байдаг болоо һэн.

Дайнай дүүрэһэнэй удаадахи жэлнүүдэй хэды хүшэр хүндэ байгаашье һаань, баян дэлгэр байдалтай түрэн болохобди гэжэ этигэмээр һэн. Илалтын удаа, ороддоол хоёр жэл болоод байхада, 1947 оной март һарада, карточка-талонууд үгы болгогдоо һэмнай.

Энэ тэрэ юумын үнэ сэнгые хямдаруулха гү, үгышье һаа, зоной байдалые али нэгэ талаарнь хүнгэдхэхэ тухай засаг түрын тогтоолнууд хабар бүхэндэ гарадаг бэлэй. Эдихэ юумын налог-татабари колхознигууд түлэхээ болиходоо нилээд амараа һааб даа.

Үнгэржэ ерэхэдээ нэгэ үедэ хүнүүд столоводо эдеэлхэдээ хилээмээ түлбэригүйгээр ээрынгее дураар абадаг болоод байгаа һэмнай.

Бүхэдэлхэйн социалис лагериин СССР түрүү гүрэнэй бидэ бүгдые сэсэн мэргэнээр хүтэлбэрилжэ байһан коммунис партиин үгы хэгдээд, мүнее дэлгүүрэй экономико, сүлеетэ сэнгүүд, үглеедэр яажа амидархабибди гэжэ хүн бүхэнэй байхадань бидэ тэдхэмжэдэ гараһан нанатайшуул яаха болонобибди?

Үдэр сагай ошохо тума хүнгэн солбон боложо ябана бэшэбди. Трамвай, аатобустошье, дэлгүүр-магазинуудташье ошо, хайшаашье хара—Бабжа баатарай дайсадаа һүрдэхеенэн «сэрэг нарһан» шэнги оошор-эзлжэзнүүд. Суг хэбтээд сухабаадиин орондо гансата мордошохо бэшэ хадамнай сайгаа сайлгаха һүн, хотоёо дүүргэхэ хилээмэн хэрэгтэй. Тэрэнээ бэдэрээ боложо, үдэр бүхэндэ хүн зондо шоо үзүүлнэбди.

Хүнэй аяг зан байдалдаа дадашоо юм гү, ехэ шэрүүн болонхой. Үхи хүүгэншье, эрэмдэг үбшэнтэншье, хүгшэ зэмдэгшье байг хамаагүй—оошоргүйгээр юумэ үтэхээ болёо. «Загаһан тархиһаа үжэдэг» гэжэ ямар ушарта хэлсэдэг хаб? Ехэ-ехэ дарганарай оошорто байхыень харадаггүйб, ажал хэдэггүй һамгадынь лэ байдаг байгаа гээбы даа.

«Эсэгэ ороноо хамгаалгын Агууехэ дайнай инвалидуудые хангаха тусхай магазин бии. Ушар тиимэнээ юрын магазинуудта тэдэнэр оошор сахиха ёнотой» гэһэн удхатай горгүйсэдкомой дарганарай тогтоол-зарлигай магазин соо үлгеетэй байхыень харахадаа, үхэжэшье хэбтээ һаамнай, хэн маниие оошоргүйгээр оруулхаб даа.

Үбэлэй үглеенэй хүйтэн жабарта газаагуур захагүй ута оошорто зогсожо, нилээд оломнай үбдэнэн, хамшагларнаншье байха. Тэрээнһээ боложо үсеереешье һаамнай ямар гайхал байхаб.

Иимэл гүрэнтэй, иимэл засаг түрэтэй, иимэл хүби заяатай улад зон байгаа гээбди даа гэхэнээ бэшэ юун гэхэбши даа.

Гэхэтэй хамта намайе уг заяандаа гомдожо, улаан хоолойдоо оохор үлгэхээ ябаһан шэнгээр бү нанагүй. Хүгшэмни наһан болоһоор үнихэнэй. Мүнеедее хажуудаа хэжэ һуугаашьегүй һаа, хэрэгтэй болоходонь дуудаха хүбүүд, хажуудаа асарха басагад, ашанар, зээнэр яала бии.

Ганса намда хэды ехэ юумэн хэрэгтэйб даа. Гоёхо, хубсалха бэе, наһан дүүрэнхэй. Москва шадар шархатахадаа, мордошоогүй амиды бусаһандаа баярлагшаб. Дайнай хоёрдохи группын инвалид, 45 жэлдэ ажахыда ажал хэнэн ветеран гэжэ үгэһэн тэдхэмжэнь даб дээрэ хоолойем тэжээхэшүү хэбэртэйгша.

Эрэмдэг, бага салинтай хүдэлмэриһее пенсидэ гараһан хүнүүд яаха болоноб? Һанахада бэрхэтэйл байна.

Дүрэжэ, шатажа дууһашаһан хойнонь ерэжэ һуури дээрэнь уһа сасадаг түймэршэдтэл, гүрэн түрымнай социальна хамгаалалта баһал хожомдожо, саашадаа амидарха, үгыемни шидхэхэнь хаяа. 300—400 түхэригээр тоһо абажа, хилээмэндээ няаха гээшэ уладта нилээд «арзагар» болошоо ха юм.

Урдань дала хүрэжэ хэн иимэ юумэ харахаб гэжэ мэдэбэ даа. Мүнее болоод байхада, ушарыень олоногүйб.

Д. ПОРДИЕВ,
ажалай ба дайнай ветеран,

Тээсгэн аяар холын Адыгейн автономито республикын түб болохо Майкоп хотодо фольклорой болон спортын фестиваль хоёрдохёо үнгэрэгдэһэн байна. Энэ хэмжээ ябуулгада ага-хангилайхид түрүүшынхээ хабаадалсаа. Нёдондо намар үнгэрэгдэһэн энэ фестивальда Россин Федерациин арбан гурбан үндэһэ яһатанай түлеелэгшэд хабаадалсажа, элинсэг хулинсагайнгаа урда сагаа мүнее хүрэтэр мартангүй эрхилжэ ябаһан спортын ба уран бэлигтэйшүүлэй нааданнуудые харалсаһан, хоорондоо мурысэһэн байна.

Сагаан-Уула нютагай эгээл бэрхэ арбан дуушад, хатаршад, бүхэшүүлнай хамсыгаа шаман оролсожо, гансашье Агынгаа округые бэшэ, харин бүхы Буряад орсн нютагаа, түрэл арадаа амжалтатай түлеелжэ ерээ. Соёлой байшан соо сугларһан олон зондо тоосоото үдэшынгее уулзалга дээрэ тэдэнэр энээн тухайдаа дэлгэрэнгыгээр хеерэжэ үгее, гадна видеокассетэдэ буулгаһанаа харуулжа, маанадаа нилээд хужаруулба гээшэ.

Хараагүй юумээ хаража, үзеегүй юумээ үзэжэ ерэһэн зондо хеерэхэ зүйл олон ааб даа. Жэшээнь, шабар горшоогуудай тулалдаан, үндэгэ мухарюулга, монсогор модон дээрэ зогсоод, мэшээгүүдээр бэе бэеэ сохилсолго, һүхэ шэдэлгэ, шаргануд, наартануд дээгүүр харайлга, хүндэ шулуу шэдэлгэ гэхэ мэтэ бага яһатанай нааданнуудые харахаһаа байтагай, дуулаашьегүй зон ха юмбибди. Дүрбэн үдэр үргэлжэлһэн һайндэрэй программада үндэр таягаар (ходули) ябалга, хальмаг шатар, «ринг», «шатрэ», хердэсмин, буряад номоор һүр харбалга гэхэ мэтэ зүйлнүүд орожо, хараагшадые тон ехээр һонирхуулаа. Мүн баһа уран һайханай конкурснууд, мори урилдаан, город соогуур аяншалга, мүн спортын мурысеенүүд үнгэрэгдее.

Нютагаймнай түлеелэгшэд уран һайханай конкурснуудта хабаадалсажа, хоёрдохи һуури эзэлжэ ерээ. Пильжит Бадараевна Лубсанова хадаг дээрэ сагаан эдеэнэй дээжэ барижа, амаршалгын дуу дуулаа. Энэ үедэнь Сэсэг Нанзатова амаршалгын хатар гүйсэдхэжэ, хадагыень абаад, жюридэ барин байна. Ажахымнай суута һаалишан Цыпылма Ангархаева тайзан дээрэ гаража, чанза дээрэ шадамар бэрхээр хүгжэм наадажа, трактористын дуу ирагуу гоёор дуулаба. Нүүлээрнь, манайхид бултаараа гаража, ёохор наадаха сугларагшадта харуулба. Наймадахи классай нурагша Сэсэг Нанзатова һайхан хатараа харагшадта бэлэглээ. Тэндэ байгшад манай наадашадые халуун альга ташалгаар угтадаг, удэшэдэг байба. Ц. Ангархаева, С. Нанзатова гэгшэд фестивалиин лауреадууд боложо ерээ. Бултадаа буряад хубсаһаараа: элдэб тэрлиг болон тойробшо малгайгаараа, эрмэгтэй гутлаараа байхадаа, сугларагшадые һонирхуулаа.

ТҮРЭЛ АРАДАА ТҮЛӨӨЛЖЭ ЕРЭБЭ

— Эндээ байхадаа буряад хубсаһаараа, иланганяа залуушуулнай, Шэтэ, Улаан-Удэһее баиха, Ага, Могойтосршье ябадаггүй гэшэ бээзбди.—гэжэ Сагаан-Уулын уран бэлигтэниие ударидажа ябаһан нүхэр, ажахын профкомсй түрүүлэгшэ Бальжинима Санжимитупович хеерее һэн.—Тэндэ ошоод байхадаа, тэрлигүүдтээ дадажа, халууншье наань, тэрэнээ үмдеед, город соогуур үдэр бүри ябадаг байгаабди. Зоной маниие хараха, һонирхохоньшье ехэ, нэгэ зариман гараараа барижа, хургаагаа эмэрижэ үзэдэг байгаа.

Фестивальда хабаадалсаһан нютагайнгаа уран бэлигтэнэй хеереень шагнажа, киноень хаража һуухадаа, эдэмнай һайн лэ ябажа ерээ юм байна гэжэ урмашанабди. Иимэ бэлигтэй зон манай нютагта олон даа. Һургуулида саг үргэлжэ буряад хатар, дуунуудай кружогой хүдэлжэ байдаг һаань, ямар олон хубүүд, басагад шэнэ юумэндэ һуража, бэлиг шадабаряа арьбадхаха, дээшэлүүлхэ гээшэ һэм. Жэлдээ хэдыхэн лэ дахин үнгэрэгдэдэг иимэ юумэндэ болзорто сагайнь дүтэлхэдэл, унтаһанһаа нэриһэн мэтэ, тэрээндэ бэлдэжэ эхилдэг зон гээшэбди. Энэшье удаа манайхид, сэхьнь хэлэхэдэ, фестивальда хабаадалсахын түлее тиимэшье ехэ бэлэдхэл хэгүй бэлэй.

Буряад номоороо һур яажа харбадагаа, мурысэдэгее олондо харуулхынгаа урда тээ Бальжинима Санжимитупович: «Энэ-мнай эрьын гурбан нааданай» нэгэ зүйл гээшэ, Үшее бүхэ барилдаан гэжэ эртэ урда сагһаа эрхилжэ ябаһан спортын зүйл буряад арадта бии»,—гэжэ тэндэхи хүн зондо ойлгуулһан байна. Тиин спортын мастер Сэсэгма Сссороватай эбэр номоороо харбахадань. Бальжинима Жамбалов тайлбариень хэлэжэ, бэшэниинь, Дашадоржо Батаболотов түрүүтэй хонгёо хоолойнуудаараа бара татаа.

Спортын мурысеенүүдтэ манайхин баһал амжалтатай хабаадалсаа. Хоёр шамбайшуулнай дзюдо барилдаанда хабаадалсажа, чемпионой үндэр нэрэ эзэргэдэ хүртее. Эдэмнай хэд бэ гэбэл, Цэдэн Пурбуев (барилгашан) ба Дашанима Бальжинимаев (жолоошон) болоно.

Гиир үргэлгеер округой мурысеенүүдтэ оло дахин дээхэнүүр һууринуудые эзэлһэн Даша Базарбанин дүрбэдэхи һуурида гараа. Дашын мурысэнэн шэгнүүртэ нэрэтэй, солотой атледүүд олон хабаадалсаал ха. Харин мурысеенүүдтэ түрүүшынхээ хабаадалсаһан Шэрэ-Зана Рыгдылов гурбадахи һуури эзэлбэ.

Армрестлинг—спортын шэнэ зүйл—манай нютагта һаял бии боложо байнхай. Гарай тамир туршалсалга гэжэ ойлгоходо болохо. Спортсменүүд хоорондоо баһал шэгнүүрэйнгээ эзэрдо үнэ таягаар (ходули) ябалга, хальмаг шатар, «ринг», «шатрэ», хердэсмин, буряад номоор һүр харбалга гэхэ мэтэ зүйлнүүд орожо, хараагшадые тон ехээр һонирхуулаа. Мүн баһа уран һайханай конкурснууд, мори урилдаан, город соогуур аяншалга, мүн спортын мурысеенүүд үнгэрэгдее.

Нютагаймнай түлеелэгшэд уран һайханай конкурснуудта хабаадалсажа, хоёрдохи һуури эзэлжэ ерээ. Пильжит Бадараевна Лубсанова хадаг дээрэ сагаан эдеэнэй дээжэ барижа, амаршалгын дуу дуулаа. Энэ үедэнь Сэсэг Нанзатова амаршалгын хатар гүйсэдхэжэ, хадагыень абаад, жюридэ барин байна. Ажахымнай суута һаалишан Цыпылма Ангархаева тайзан дээрэ гаража, чанза дээрэ шадамар бэрхээр хүгжэм наадажа, трактористын дуу ирагуу гоёор дуулаба. Нүүлээрнь, манайхид бултаараа гаража, ёохор наадаха сугларагшадта харуулба. Наймадахи классай нурагша Сэсэг Нанзатова һайхан хатараа харагшадта бэлэглээ. Тэндэ байгшад манай наадашадые халуун альга ташалгаар угтадаг, удэшэдэг байба. Ц. Ангархаева, С. Нанзатова гэгшэд фестивалиин лауреадууд боложо ерээ. Бултадаа буряад хубсаһаараа: элдэб тэрлиг болон тойробшо малгайгаараа, эрмэгтэй гутлаараа байхадаа, сугларагшадые һонирхуулаа.

ЛАУРЕАДУУД НЭРЛЭГДЭБЭ

«Соёл болбосорол хүгжеехэ талаар абяас шуналтайгаар хүдэлһэнэй түлее» 1991 оной шагналай лауреадуудай нэрэнүүд тодорбо. «Культура» гэһэн газетэ энэ шагнал бии болгонхой. Ярославска областиин Мышкин хотын районно «Волжские зори» газетын хүдэлмэрилэгшэ В. Гречухин, Воронежско областиин Борисоглебск хотын Знаменска һумын санаартан С. Домусчи, Екатеринбургска областин Алапаевска районой Нижне-Синячихинскэ музейн директор И. Самойлов гэгшэд энэ шагналда түрүүлэн хүртэбэ. Марбургын университедэй багша Барбара Кархофф (Германи) тэрээндэ баһал хүртэбэ.

Соелой баялигуудые һэргээн хүгжеехын түлее олон жэлнүүдтэ үнэн сэхээр хүдэлдэг эдэбхитэдые ниитын жюри тодорхойлоо. Академигууд Д. Лихачев болон Б. Раушенбах, Гадаадын литературын библиотекын директор профессор Б. Иванов, уран зохёолшо Б. Окуджава, «Культура» гэжэ газетын ахамад редакторай нэгэдэхи орлогшо О. Иванов гэгшэд жюрин бүридэлдэ ороһон байна. Тэрэнэй шиидхэбэрээр суута Красное тосхоной урашуулай бүтээһэн гое һайхан гар бэлэгүүд лауреадуудта барюулагдаа.

(ТАСС).

ҺЭРИМЖ БУ АЛДАГ

Үнгэрһэн жэлдэ республика дотор түймэрэй тоо нэгэ бага хороо гэжэ мэдээсэгдээ һэн. Зүгеер түймэрэй аюулай гарза гай урда жэлиүүдэйхиһээ һураггүй ехэ байгаа. Үнгэрһэн жэлдэ гараһан түймэрнүүд 3 миллион 608 мянган түхэригэй хохидол ушаруулба. Түймэрэй дүлэндэ 359 байшан, 878 тонно малай тэжээл, 912 толгой мал, 102 автомашина болон трактор шатаһан байха юм. Гадна түймэртэ 65 хүн наһа бараа. Эдээн соохоо 39 хүниинь архи уунхай байгаа гэжэ элирбэ. Тиихэдэ 7 үхибүүн түймэртэ шатажа, наһа бараа. Үшее 51 хүн элдэб янзаар гэмэлтэнэн байна. Илангаяа Бэшүүрэй, Баунтын, Эзэдын, Захааминай, Хэжэнгын, Хяаттын, Мухар-Шэбэрэй, Муйскын, Ахын, Хойто-Байгалай районуудта олон түимэр болоо гээд мэдээсээ. Гэхэтэй хамта үнгэрһэн жэлдэ байрын гэрнүүдтэ ехэ олон, тодорхойлбол, 1307 түймэр болоо. Эдэ түймэрэй гай гарзань 2 миллион 613 мянган түхэригеер сэгнэгдэбэ. Тиихэдэ хүдее ажахын предприятинууд дээрэ болоһон 116 түймэр 431 338 түхэригэй хохидол ушаруулһан байха юм. Республикыш худалдаа наймаанай объектнуудтэ дээрэ 73 түймэр дүжэрее.

Тиихэдэ шэнэ жэл галай аюулай талаар аймшаг тэйгаар эхилбэ. Январиин 1-һээ 12 болотор республика дотор аяар 46 түймэр боложо, 6 хүн наһа бараа.

Январиин 1. Улаан-Удэ хотын түбтэ ажалшадай ажаһуудалай хэрэглэмжэ хангадаг албанай («Дом быта») байшан түймэртэ абтаба. Энэ байшан соо байрлаһан «Меркурий» гэһэн брокерско конторо соохоо түймэр гараа гэжэ элирэнхэй. Түймэртэ хари гүрэнэй үйлэдбриин 500 телефоной аппарат, макароной зүйлнүүдтэй 1500 хайрсаг гэхэ мэтэ үнэтэй сэнтэй олон юумэн дүрее. Энэ ушараар мүнее мүрдэлгэ хэгдэнэ.

Январиин 3. Сэлэнгын районой Бараата һууриндахи эдеэ хоолой магазин шатаба. Харуулшаниинь магазинайнгаа дүрэхэдэ, гэртээ байһан байна.

Январиин 7. Хяатта хотын сэрэгэй городоктохи 12 квартиратай модон гэр шатаба.

Январиин 7. Зэдэ һууринай эрхэтэн Е. А. Вершинин гэрэй ажаһуудаг Теслова бай... люжо, наһа ...

Эмхи зүр... приятинуудаа... гэрэй эзэд, ... дэ сагта ... нэргылхэ үүр... гэжэ үшее ... баатай боло... лай ходо та... дэ илангаяа ... ты. Зайн га... лаа үгэдэг... розеткэһээ ... тагты. Эл... лаампануу... хэрэглэхэдэ... ты.

Буряадай ... түймэрэй ... гэжэ ... хүдэ...

Уншаа, дуулаа һэн гүт?

ЖУРНАЛИСТНУУДТА ХАМААГҮЙ БЭШЭ ХА

Россин Верховно Советдэй Президиумэй 1991 оной декабриин 28-най Зарлигаар майн 5-да тэмдэглэгдэдэг байһан Совет хэблэлэй үдэр болюулагдажа, Россин хэблэлэй үдэр январиин 13-да болгогдохоор баталагдаһан байна. Майн 5-най үдэр юундэ Президиумэй дура гутаагааб гэхэдэ, мүнее тэдээндэ зүрюу хараа бодол баримталдаг «Правда» газетын түрэлһэн үдэр болоно ха юм. Тиимэнээ тэрэ мүнее түүхэтэ үдэр гэжэ тоологдохоёо болибо. Январиин 13-най үдэрые Президиум юундэ һайшаагааб гэбэл, ородой түрүүшын «Ведомости» газетэ 289 жэлэй саана энэ үдэр гараһан юм ха. Гэбэшье журналистнуудта ееһэдынгее элүүр мэндын түлее хундага үргэхэ ямаршье удэр хамаагүй хэбэртэй. Зүгеер, сэхьень хэлэхэдэ, хабарай хүсэндее ороһон хойно наратай, илдам дулаан сагта хундага үргэхэнь хэды зохид һэн бэ.

(ТАСС).

ҮБЭЛЭЙ ҮЗЭГДЭЛНҮҮД

Январь һара соо үдэр ута боложо захална. Удэшэ, үглеегүүр жабартай, 35—40 градус хүйтэн болоно. Байгал далай мульһэн хуягаар хушагдажа, хүрэжэ захалаа. Юртэмсын хэшэг гэгдэһэн ан гүреел, арьяатан, талын, ойн шубууд энэ үедэ дааража, эдеэ хоолоор дуталдажа, яһала ядардаг, тудидаг гээшэ.

Манай эндэ һуурижаһан шубууд гэхэдэ, борбилоо, хара турлааг, хирээ, хүхэ буха, шаазгай, итаг шаазгай, хүхэ шаазгай, бага, ехэ тоншуулнууд, гулабхаа, хушын һамарай шубуун, зана, свиристель, ой модон соо байрладаг һойр, хура, хүдүү, торхируунууд болоно.

Һаяшаг гэрэйнгээ балкон дээрэ гараад, мяха сабшажа туха сүлеегүй байхадам, хажуугаарни нэгэ хүхэ буха ниидээд һалабагүй. Нэгэ хэды болоод, намһаа холо бэшэ ошоод һууба. Шубуугаар һонирхожо, сэхэ хараад һуунаб. Мяхаяа сабшахатайм сасуу савшаа халта ниидээд, уданшьегүй һеергее эрьелдээд, намда бүри дүтэлжэ һууба. Иишэ тиишээ хараашална.

Мяхаяа сабшажа дүүргээд, хабтагай дээрэ бутарһан жэжэ мяхануудые хутагаар бүри жэжэ болгожо хэршээд, тараагаад орхибоб. Нэгэ хэды болоод, сонхоор харахадамни, дүрбэн хүхэ буха, нэгэ шаазгай, гурбан борбилоо, нэгэ свиристель гэжэ шубуун мяхыемни үрдилдэн эдижэ, сүлеегүй байба. Тэдэ шубуудые удаан хаража байхадаа, ехэл хайрладаһамни хүрее һэн.

Хушын һамарай шубуун бүхы шубуудһаа онсо илгардаг байна. Хурса хоншоортой, хаахирган хоолойтой, барас зреэн бэетэй һамарай шубуун хуша модоной үрэнэ намартаа үдэр, һүнигүй зеедэг байна. Ургасын үедэ август һараһаа эхилээд, орой намар болотор үбэлдее эдихэ хоолоо, «холдообхо» соогоо зеенэ. Тэрэ 70.000 һамар 6000 «холдообхо» болгожо һалгаадаг юм. Энэ шубуун үбэлэй үедэ үнэзэгы саһан доро хадагалаатай байһан хэдэн мянган «холдообхоёо» олоод, һамараа түүн эдижэ, жаргана. Хайшан гээд, «холдообхонуудаа» бэдэржэ олоно гээшэб? Ехэ гайхалтай. Эрдэмтэ биологууд энэ нюусые ойлгожо ядана.

Свиристель шубуун бэеэр борбилоохоо ехэшэг, тон иомгон абари зантай, үдэниинь нэгэ жэгдэ боро улаабтар үнгэтэй, баншин залаа малгайтай. Тэрэ республикын бүхы районуудаар, нарһатай, хуһатай газарнуудаар дайралдадаг байха.

С. БАЛДУЕВ.
Авторай фото.

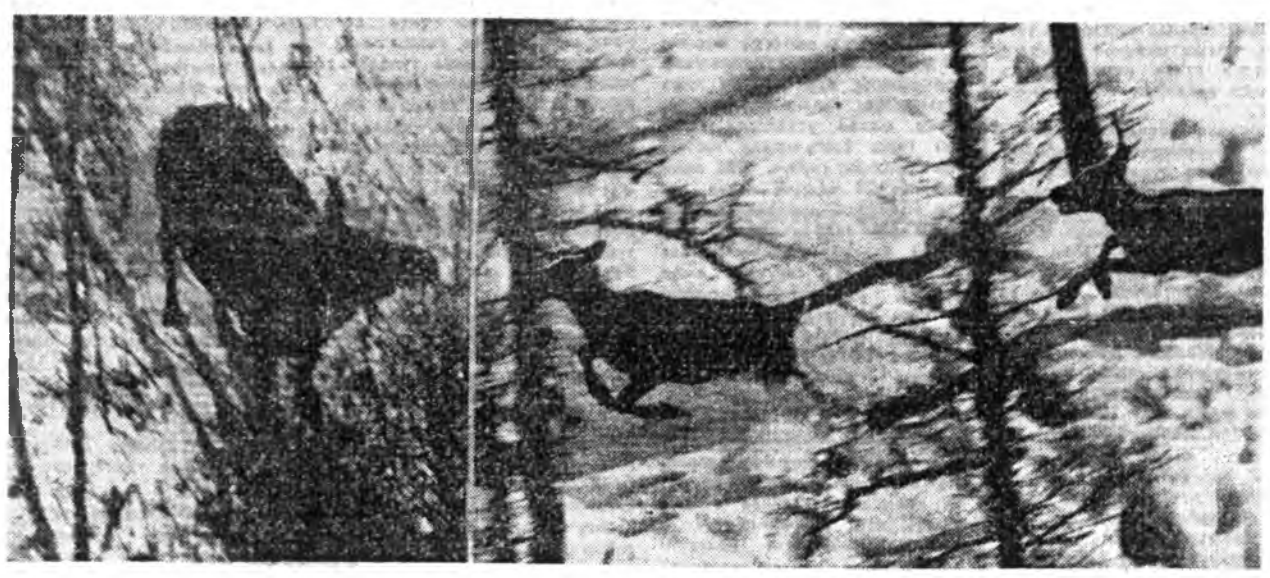

ЗУРАГУУД ДЭЭРЭ: хандагай, ээрлиг оронууд, свиристель шубуун; хирээ, хара турлаагуд.

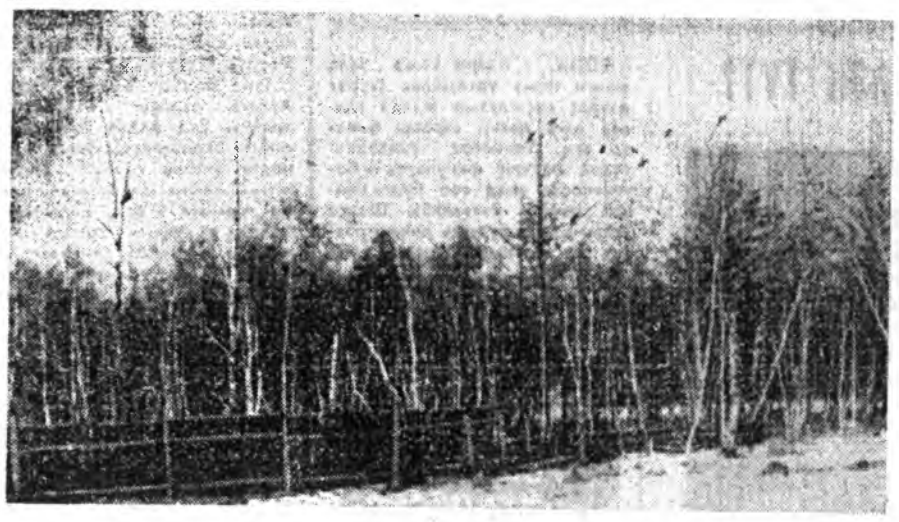

Спорт — Баскетбол

ШЭТЫНХИД ШАЛГАРБА

Баскетболоор Сибирь болон Алас-Дурна зүгэй городуудай хүүгэдэй спортын һургуулинуудай дунда заншалта мурысеен Улаан-Удын 24-дэхи училищиин спортын зал соо үнгэргэгдэбэ.

Энэ мурысеендэ бага наһанай үхибүүдэй 10, аха наһанай үхибүүдэй 8 команда хабаадаа.

Мурысеенэй ахамад судьягаар Улаан-Удын үхибүүдэй спортын 5-дахи һургуулиин ахалагша тренер Владимир Федорович Савицкий һунгаһан байгаа гээд мэдээсээ. Энэ хүмнай «Сибирь болон Алас-Дурна зүгэй эрхим добтологшо» гэһэн нэрэ зэргэдэ зургаа дахин хүртэһэн юм. Гадна Савицкиин хабаадалгатайгаар манай республикын суглуулагдамал команда Сибирь болон Алас-Дурна зүгэй чемпион 3 дахин (1964—1966 онуудта) болоо һэн гээд һанаулая.

Һая үнгэргэгдэһэн мурысеендэ бага наһанай үхибүүдэй бүлэгтэ Шэтэ хотын эдир баскетболистнуудай команда онсо шалгаржа, нэгэдэхи һуурида гараа. Энэ команда түгэсхэлэй нааданда Чара поселогой түлеелэгшэдые —38:35, Улаан-Удын үхибүүдэй спортын 5-дахи һургуулиин командые 48:32 тоотойгоор шүүһэн байна.

Аха наһанай үхибүүдэй бүлэгтэ баһал һонирхолтой наадан болобо. Энэ бүлэгэй спортсменүүдэй дундаһаа шэтынхид, мүн манай 5-дахи спортын һургуулиин спортсменүүд эхинһээ шалгарһан байха юм. Шэтын командын 3 хүбүүдынь Россин эдиршүүлэй суглуулагдамал командын бүридэлдэ ородог. Тиин тус команда энэшье удаа шалгаржа, нэгэдэхи һуурида гараа.

Улаан-Удын эдиршүүлэй спортын 5-дахи һургуулиин команда удаадахи һуурида гараһан байна. Энэ командын түлеелэгшэ Федор Оканин мурысеенэй эрхим хамгаалагша гэһэн нэрэ зэргэдэ хүртее. Тиихэдэ холын Нерюнгриһээ ерэһэн команда гурбадахи һуурида гараба.

Б. МИРОМАНОВ.

БУР мүнөөдө

«Голой ур... хеерээб!»—... Аюшин хоёр... Уншагша ... жолно, ... БАМ-ые ее... жэдэ барая... никовай ста... «Олон то... формын ... хай М. Н... Арадай ... нэ. «Сэдь... асуудалнуу... байкальск ... тивна депо... ряадай ССР... Константин ... Коневтой ... гай хеерэл... «Үдэшын ... рэгтэй ... гай статья. Буряадай ... нуудай хо... Буряадай ... шанда зуур... нуудһаа. «Л... баледэй ту... ницынэй ста... Манай ... «Удын хоол... сараевагай ...

Сэнхир экран

НЭГЭДЭХИ ПРОГРАММА

Москва. 7.00—Үглее. 9.35—«Онсо хэрэг». 10.35—Арадай аялга дуунууд. 10.50—«Много голосов—один мир» дамжуулга. 10.55—Баримтата фильм. 11.20—«Наполеон и Жозефина»—уран һайханай фильм. 1-дэхи хубинь. 12.15 — Мультфильмнууд. 13.00—Шэнэ һонин. 15.30—Телемикст. 16.15—Блокнот. 16.20—Хүгжэмтэ дамжуулга. 16.35—«Криминальный талант». 1-дэхи сери. 17.45—Хүүгэдтэ дамжуулга. 19.00—Шэнэ һонин. 19.20—Шотланди тухай. 19.55 — Футболой шэнжэлэл. 20.25—«Воспоминание о будущем!» — баримтата фильм. 20.50—«Наполеон и Жозефина». 1-дэхи хубинь. 21.45—«Амгалан нойрсогты, багашуулі» 22.00—Шэнэ һонин. 22.20—Авторска телезидени. 23.15 — «Вспышка» — уран һайханай фильм. 00.45—Хатар, хатар. 02.00—Шэнэ һонин.

ХОЁРДОХИ ПРОГРАММА

Москва. 9.00—Мэдээсэлнүүд. 9.20—Ажал хэрэг эрхилдэг хүнүүдэй саг. 10.20—Итальян хэлэн. 10.50—Сүлоо саг. 11.05—Ородой соёл тухай хеерее. 11.50 — Гүйхэдэ бэедэ һайн. 12.45—Москвоник» театр. ... скэдэ эдэ ... дай ТВ. 17.... нүүд. 17.55—... клорно һайн... 18.55—«Зүүн... 19.05—«Шуни... 19.25 — Ре... 19.55—Гитара... Ася Бардин... соо иигэжэ ... Соносхолнуу... Мэдээсэлнүү... хэндэ һайндэ... сущие» — ... 22.40—«Пятое ... жуулга. 00.2... һолжорхо ... кубок. 01.00—...

Редактор
Ц. Б. ЦЫРЕНДОРЖИЕВ.

РЕДАКЦИОННО КОЛЛЕГИ:
ДАШЕЕВА Г. Х., ДОНДОГОЙ Ц. Ц., ЖИГЖИТОВ Б. М. Ж., НИМАЕВ П. Н. (редакторай орлогшо), РИНЧИНОВ С. Д. (редакторай орлогшо), ТОКТОХОЕВА В. Э., ЦЫРЕНДЫЛЫКОВ Б. Ц.

Эмхидхэн байгуулагшад — Буряадай ССР-эй Верховно Совет, Буряадай ССР-эй Министрнүүдэй Совет, Бүгэдэ буряадуудай үндэһэн соёлой эблэл болон редакциин ажалша коллектив.

Манай адрес:
670000, Улаан-Удэ, Каландаришвилиин үйлсэ, 23. «Буряад үнэн» газетын редакци.

Редакциин телефонууд: редакторай—2-50-96, приемныи — 2-54-54, редакторай орлогшоорой — 2-68-08, 2-62-62, харюусалгата секретариин —2-50-52, секретариадай —2-66-76, таһагууд: советүүдэй хүдэлмэриин ба ниитын эмхинүүдэй — 2-34-05 (даагшань), 2-61-35, 2-56-23, 2-67-81; социально-экономическа — 2-64-36 (даагшань), 2-63-86, 2-69-58; соёлой, эрдэмэй болон һургуулинуудай —2-60-21 (даагшань), 2-57-63; олониитын хүдэлмэриин ба мэдээсэлэй — 2-54-93 (даагшань), 2-34-05, 2-67-81; оршуулгын — 2-60-91; коммерческэ—2-67-81; корректорнүүдэй—2-33-61, хэблэлдэ бэлдэгшэдэй (выпускающинуудай) — 2-35-95, манай корреспондентнүүд: Баргажанда —91-1-44. Закаменскда — 31-61, Агинскда — 3-45-94.
Буряадай ССР-эй Министрнүүдэй Советдэй хэблэлэй телефонууд: директор — 2-37-32, бухгалтери —2-33-77, вахта — 2-56-62.

Газетэ жэлдээ 260 дахин гараха.
Хэблэлэй 2 хуудаһан хэмжээтэй.
Газетын индекс 50901. Тираж 7.500.
Хэблэлдэ тушаагдаһан саг: 23.20.

Буряадай ССР-эй Госкомиздадай республикэнска типографида газетэ барлагдан хэблэгдэбэ.
Директорэйнь телефон 2-40-45.